

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova

Vypracovala: Jindřiška Schmocková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ing. Lukáš Zagata, Ph.D.

Litoměřice 2011 ©

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Akademický rok 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jindřiška Schmocková

obor Veřejná správa a regionální rozvoj nav.- Litoměřice

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 17 odst. 2 určuje tuto diplomovou práci.

Název práce: **Koncept multifunkčního zemědělství a jeho
pozice v rozvoji venkova**

Osnova diplomové práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Podstata a okolnosti vzniku konceptu multifunkčního zemědělství
4. Různá pojetí multifunkčního zemědělství
5. Empirická část
6. Závěr
7. Seznam použitých zdrojů
8. Přílohy

Rozsah hlavní textové části: 60 - 80 stran

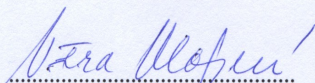
Doporučené zdroje:

- Beck, U. (2004). Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě. Praha: Slon.
- Dittrichová, Š. et al. (2008). Lištičky na vinici. Program rozvoje venkova a příčiny stagnace bioprodukce. Praha: Galén.
- Hudečková, H. et al. (2006). Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova. Praha: ČZU v Praze.
- Ministerstvo zemědělství ČR (2008). Program rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013.
- Wilson, G. (2007). Multifunctional agriculture: a transition theory perspective. CABI: Oxfordshire.
- Zagata, L. 2004. Představy o multifunkčním zemědělství a trvale udržitelném rozvoji In Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XIII. □ Trvale udržitelný rozvoj agrárního sektoru – výzvy a rizika, PEF ČZU v Praze 22.9. 2004. PEF ČZU v Praze: Praha. s. 462 – 466.

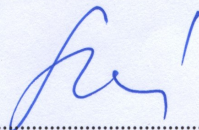
Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Ing. Lukáš Zagata, Ph.D.**

Termín odevzdání diplomové práce: duben 2011

L.S.

Vedoucí katedry

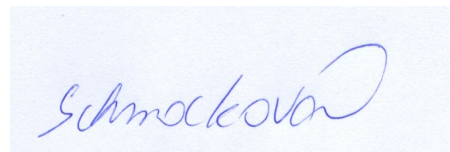

Děkan

V Praze dne: 15. 1. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova“ zpracovala samostatně za použití uvedené literatury a po odborných konzultacích s Mgr. Ing. Lukášem Zagatou, Ph.D.

V Litoměřicích dne 29. listopadu 2011

.....
Jindřiška Schmocková

Poděkování

Děkuji touto cestou panu Mgr. Ing. Lukášovi Zagatovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, všechny cenné rady a připomínky, které mi poskytl v průběhu zpracování diplomové práce a v neposlední řadě za projevenou trpělivost.

Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova

Souhrn

Diplomová práce na téma „Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova“ se zabývá multifunkčností jako hlavním faktorem udržitelného rozvoje venkova.

Účelem práce je prozkoumat a zhodnotit okolnosti vývoje multifunkcionality v čase, jak je vnímán, jak se promítá do života obyvatel ve venkovských regionech a jaké jsou dopady na udržitelný rozvoj venkova.

Důležitým aspektem multifunkčního zemědělství je propojení produkční a mimoprodukční funkce zemědělství, ale hlavně propojení ekonomických, sociálních a environmentálních cílů, které přispívají k rozvoji venkovského prostoru. Tyto aspekty obohacují vnitřní potenciál každé venkovské oblasti, díky nimž se zvyšuje kvalita života místních obyvatel i regionu. Při popisu jsme vycházeli z historie, demografie, geografie a dalších faktorů důležitých pro multifunkční zemědělství a rozvoj venkova. Empirická část staví na studiu důležitých strategických dokumentů, které zapojuje situační analýzu a hodnocení praktických dopadů na venkov. Drobnou sondou a praktickým příkladem multifunkčního zemědělství je případová studie skutečné ekofarmy nacházející se v Ústeckém kraji, která ekologickým zemědělstvím a aktivitami naplňuje principy multifunkčního zemědělství. Osobní návštěva této ekofarmy mi poskytla obohacení ve formě dalšího náhledu nejen na zemědělství, ale i na společnost. Společenská pozice ekofarmy je jedinečná z důvodu jejich přínosů v podobě mimoprodukčních aktivit nejen pro společnost, ale i pro samotnou obec. Při zhodnocení všech relevantních údajů je zřejmé, že venkov má velký potenciál pro další rozvoj. Multifunkční zemědělství má stále více příznivců v dnešní přetechnizované době, kdy lidé mají stále větší zájem o kvalitní potraviny a jejich bezpečnost a návrat ke starým kořenům.

Klíčová slova

Multifunkcionalita, multifunkční zemědělství, trvale udržitelný rozvoj, Společná zemědělská politika, venkov.

Concept of multifunctional agriculture and its position in rural development

Summary

Diploma thesis on "The concept of multifunctional agriculture and its position in rural development" deals with multifunctionality as a major factor in sustainable rural development.

The purpose of the work is to explore and evaluate the circumstances of multifunctionality development in time, the way it is perceived, the way it is reflected in the life of people in rural areas and what are the implications for sustainable rural development.

An important aspect of multifunctional agriculture is the combination of productive and non-productive functions of agriculture, but mainly the combination of economic, social and environmental objectives that contribute to the development of rural areas. These aspects enrich the inner potential of every rural area, through which the quality of life of local residents and the region enhances. In the description, we drew on history, demographics, geography and other factors important for multifunctional agriculture and rural development. The empirical part builds on the study of important strategic documents, which involves situational analysis and assessment of the practical impact on the countryside. Small probe and a practical example of multifunctional agriculture is a case study of a real organic farm located in the Usti region, which meets the principles of multifunctional agriculture by organic farming and activities. Personal visit to the farm provided me with further enrichment in the form of another view not only on agriculture but on society as well. The social position of organic farms is unique because of their benefits in the form of non-productive activities, not only for society but also for the community itself. In the evaluation of all relevant data it is clear that rural areas have great potential for further development. Multifunctional agriculture has more and more sympathizers in this paced time when people are increasingly interested in quality food and its safety and they return to old roots.

Keywords

Multifunctionality, multifunctional agriculture, permanently sustainable development, Common agricultural policy, countryside.

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Cíl práce a metodika.....	13
3 Podstata a okolnosti vzniku konceptu multifunkčního zemědělství.....	14
3.1 Zemědělské systémy hospodaření.....	14
3.1.1 Extenzivní systém hospodaření	15
3.1.2 Intenzivní systém hospodaření.....	15
3.1.3 Integrovaný systém hospodaření.....	16
3.1.4 Ekologický systém hospodaření.....	16
3.2 Ekologické zemědělství jako multifunkční model	17
3.3 Vznik multifunkčního zemědělství	18
3.3.1 Klasifikace známých podob multifunkčního zemědělství	18
3.4 Koncept multifunkčního zemědělství	20
3.4.1 Ekonomické aspekty multifunkčního zemědělství.....	20
3.4.2 Sociální aspekty multifunkčního zemědělství	21
3.4.3 Ekologické aspekty multifunkčního zemědělství	21
3.5 Vývoj zemědělství v České republice.....	21
3.5.1 Vývoj venkova.....	22
3.5.2 Vývoj ekologického zemědělství v České republice.....	23
3.5.3 Současné postavení zemědělství v rozvoji venkova.....	27
3.6 Prosazování evropské politiky do zemědělství v České republice.....	28
3.6.1 Právní úprava ekologického zemědělství	28
3.6.2 Společná zemědělská politika a její reforma.....	30
3.6.3 Shrnutí Společné zemědělské politiky a její dopady na rozvoj venkova.....	33
3.6.4 Podpora českého zemědělství v rámci Evropské unie.....	34
4 Různá pojetí multifunkčního zemědělství.....	36
4.1 Multifunkční zemědělství v pojmech.....	36
4.1.1 Ekonomické pojetí.....	37
4.1.1.1 Ekonomické ohodnocení mimoprodukční funkce.....	38
4.1.2 Politické pojetí.....	41

4.1.2.1 Multifunkční zemědělství v politice.....	43
4.1.3 Sociálně-kulturní pojetí (holistické pojetí).....	44
4.2 Znovuobjevení venkovského prostoru	47
4.3 Vývoj multifunkčního zemědělství	49
4.3.1 Současná úloha multifunkčního zemědělství	50
4.3.2 Přínos multifunkčního zemědělství.....	51
4.3.3 Klady multifunkčního zemědělství	51
4.3.3.1 Zápory multifunkčního zemědělství	52
5 Empirická část.....	53
5.1 Strukturální fondy	53
5.1.1 Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF).....	53
5.1.2 Evropský sociální fond.....	54
5.2 Národní strategické dokumenty pro období 2007-2013	54
5.2.1 Národní rozvojový plán ČR 2007-2013 (NRP).....	54
5.2.2 Národní strategický referenční rámec ČR pro období 2007-2013 (NSRR).....	55
5.2.3 Operační programy (OP)	55
5.2.3.1 Pro Cíl „Konvergence“.....	55
5.2.3.2 Pro Cíl „Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost“.....	58
5.2.3.3 Pro Cíl „Evropská územní spolupráce“.....	58
5.3 Společná zemědělská politika.....	58
5.3.1 Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013 (NSPRV).....	59
5.3.2 Program rozvoje venkova ČR (PRV)	60
5.4 Úskalí uplatňování zemědělské politiky EU a ČR v souvislosti s multifunkčním zemědělstvím	61
5.5 Případová studie ekofarmy.....	62
5.5.1 Poloha ekofarmy.....	62
5.5.2 Základní historické mezníky ekofarmy.....	62
5.5.3 Finanční zdroje a čerpání dotací ekofarmy.....	63
5.5.4 Zaměstnanci ekofarmy.....	64
5.5.5 Prostory ekofarmy.....	64
5.5.6 Propagace a ocenění.....	64
5.5.7 Konkurenční prostředí.....	65

5.5.8	Kultura a sociální vliv na okolí	66
5.5.9	Budoucnost ekofarmy	66
5.5.10	Zhodnocení ekofarmy z ohledu multifunkcionality.....	66
6	Závěr.....	68
7	Seznam literatury.....	71
8	Přílohy.....	77

Seznam tabulek

Tab 1:	Shrnutí různých pojetí multifunkčního zemědělství.....	46
Tab 2:	Nové paradigma venkova.....	48
Tab 3:	Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství ČR	77

Seznam grafů

Graf 1:	Vývoj počtu kontrolovaných ekofarem v letech 1990 – 2009.....	26
Graf 2:	Vývoj celkové celkové výměry půdy v EZ v letech 1990 – 2009	26

1 Úvod

Diplomová práce na téma „Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova“ se zabývá otázkami: jak se koncept multifunkcionality vyvíjel, jak se implementoval do praxe a jaké měl dopady na rozvoj venkova a jeho udržitelnost.

Jedním z rozhodujících faktorů odklonu od klasického pojetí zemědělské výroby a vzniku jejich následných konceptů, tím i multifunkčního zemědělství, byla samotná průmyslová revoluce a urbanizace v minulém století. Městské aglomerace se oproti venkovu postupně zvětšovaly a bohatly díky technickému rozvoji. Venkov se nedokázal v některých ohledech a vždy dynamicky přizpůsobit moderní době a zaznamenal tak významný odliv jak obyvatel, tak i finančních prostředků. V důsledku prohlubujícího odlivu prostředků z vesnických aglomerací se začaly hledat nové cesty a možnosti jednotlivých vesnických oblastí k udržení a zajištění své existence. Proto bylo nutné změnit pohled na zemědělskou výrobu a pojmout zemědělství jako široký komplex činností zahrnující vzájemné propojení ekonomických, sociálních a ekologických cílů vedoucích ke zlepšení pozice venkovských oblastí. Právě koncepce multifunkčního zemědělství nám umožňuje skloubit tyto nové trendy a v praxi vytvořit dostatečně dynamické, přizpůsobivé a především ekonomicky soběstačné subjekty. V praxi však samotná realizace tohoto konceptu a uplatňování nových postupů probíhá pomalým tempem.

Dalším faktorem podněcující ekologické aspekty realizace a uplatnění nových konceptů v zemědělství je i nutnost uchování kulturního dědictví pro další generace. Představitelé České republiky i celé Evropské unie si tuto nutnost uvědomují a zavázali se k podpoře zemědělských oblastí naplňující tyto myšlenky. Koncept multifunkčního zemědělství nám také umožňuje zohlednit a využít samotné kulturní dědictví v dané lokalitě.

V dnešní době se setkáváme s pojmy ekologické zemědělství a biopotraviny. Tyto pojmy se stávají moderními a je možné je úspěšně využít právě v konceptu multifunkčního zemědělství. Česká republika a Evropská unie ve velké míře podporují zemědělskou výrobu, ale přitom jsou si vědomi, že je také nutné tuto zemědělskou výrobu skloubit s ochranou životního prostředí a dbát na jeho zachování pro následující generace.

Je důležité si však také uvědomit, že Evropská unie nám ukazuje pouze možnosti, které také finančně podporuje, a je v našem zájmu tyto možnosti využít. Tato finanční podpora je realizována formou dotací na konkrétní projekty splňující požadované parametry. Mnoho podnikatelů a organizací z České republiky již využilo tuto možnost a úspěšně čerpalo, nebo čerpá podporu z fondů Evropské unie. Stále jsou tu však rezervy pro využití možnosti úspěšného čerpání finančních prostředků z fondů EU na projekty zapadající do konceptu multifunkčního zemědělství. Tato podpora nám zjednodušuje realizovat projekty související s rozvojem venkova a přináší zvýšení kvality životní úrovně při zachování zdravé krajiny a okolní přírody. Po určitém útlumu ve druhé polovině minulého století, kdy obyvatelé ztráceli zájem o venkov a stěhovali se do měst a průmyslových oblastí, se lidé opět vrací na venkov a finanční podpora jim umožňuje prostřednictvím multifunkčního zemědělství zvýšit samotnou životní úroveň obyvatel a zlepšit životní prostředí.

Osobně patřím k skupině obyvatel, která upřednostňuje českou zemědělskou produkci nejen pro její dostupnost a čerstvost, ale také pro podporu českých zemědělců v tomto globálním světě. Venkov nabízí široké možnosti realizace různých projektů, ale jsou zde také i významné omezující faktory. Koncept multifunkčního zemědělství nám umožňuje rozvoj venkova, ale i rozvoj dalších oblastí. Názory na koncept multifunkčního zemědělství, jeho funkčnost a samotnou budoucnost této myšlenky jsou velice rozdílné a nabízejí širokou škálu polemizace a hodnocení pro a proti.

Tato práce má umožnit nahlédnout do samotného procesu a implementace multifunkčního zemědělství s dopadem na konkrétní obyvatele venkova a současně nastítnit možnosti jejího dalšího vývoje.

2 Cíl práce a metodika

Účelem této diplomové práce je prozkoumat rozličné aspekty podílející se na vzniku a vývoji konceptu multifunkčního zemědělství. Práce se zabývá otázkou, jak se koncept multifunkcionality vyvíjel, jaká je jeho pozice dnes, jak je implementován v praxi a jaké jsou jeho dopady na obyvatelstvo a na udržitelný rozvoj venkova. Přes veškeré klady, které koncept multifunkčního zemědělství nabízí, jsou tu i určitá rizika s negativními dopady jak na samotné obyvatele venkova, tak i pro zemědělce.

Pro porozumění konceptu multifunkčního zemědělství a jeho pozici v rozvoji venkova je nutné seznámit se s vývojem samotného zemědělství v obecné rovině. V úvodní teoretické části studie se zaměříme na vývoj zemědělství včetně ekologického zemědělství, které je základním stavebním kamenem multifunkčního zemědělství. Dále následuje popis multifunkčního zemědělství včetně jeho funkcí, důvody proč koncept multifunkčního zemědělství vznikl, co mu předcházelo. Práce mapuje současnou úlohu multifunkčního zemědělství z hlediska jeho pozice v rozvoji venkova, jeho výhody i nevýhody v České republice. Diplomová práce je obohacena o různá pojetí multifunkčního zemědělství.

Empirická část mapuje používání konceptu multifunkčního zemědělství v důležitých programovacích dokumentech a jeho soulad v jednotlivých rozvojových programech. Navazující případová studie potom ilustruje a ověřuje praktické zkušenosti a poznatky s aplikací konceptu multifunkčního zemědělství. Účelem případové studie je přispět k možnosti vyhodnotit praktické dopady na venkov, neboť právě na rozvoj venkova je soustředěna pozornost v souvislosti s multifunkčním zemědělstvím. Data pro realizaci případové studie byla získána prostřednictvím kombinace technik sběru dat – studium dokumentů a dotazování. Získaná data byla analyzována s využitím standardních kvalitativních postupů.

3 Podstata a okolnosti vzniku konceptu multifunkčního zemědělství

Společně s vývojem lidstva se postupně měnil také způsob zemědělské výroby a celkového chápání pohledu na zemědělské produkty. Zemědělská výroba sloužila především k uspokojení vlastních potřeb a teprve přebytek produkce byl směňován za jiné produkty. Vývojem společnosti a jejich potřeb se měnila koncepce zemědělské výroby. Hlavními aspekty ovlivňující zemědělskou výrobu, které jsou specifické i pro jednotlivé regiony, jsou místní klimatické podmínky, sociální a politické vlivy, vývoj techniky, chemie atd. Tak jako v jiných odvětvích lidské činnosti, tak i v zemědělství dochází k diferenciaci výroby postupným zaměřením na generování co nejvyššího zisku.

Jedním z negativních procesů v posledním století je i narůstající tlak na využití krajiny přímo nesouvisející se zemědělskou výrobou. Mnoho zemědělské půdy je zastavěno a využito pro sociální potřeby místních a okolních obyvatel, s čímž je spojeno vybudování potřebné infrastruktury, které zasahuje do životního prostředí. Problém je především ve vybudování rozsáhlých komerčních objektů a průmyslových komplexů v lokalitě s kvalitní ornici. Při budování těchto objektů je mnohdy bez náhrady vážně znehodnocena velice kvalitní ornice a výrazně narušen ráz krajiny. Příroda a krajina se stává komerčním zbožím, což se stává hlavním ekologickým problémem současnosti. (Ložek V., Cílek V., Kubíková J. a kol., 2003; Wilson 2007). Krajina se mění a výrazně ztrácí svoji tradiční funkci jako zdroj obživy, což má za následek pokles krajinné diverzity. O to více je nutné věnovat se zachování tradiční role krajiny. Aby byla zemědělská činnost udržitelným sektorem v další konkurenci, musí nabídnout i další služby dodržující principy ochrany krajiny a zachování životního prostředí.

3.1 Zemědělské systémy hospodaření

Jak v minulosti, tak i v současnosti je v zemědělské výrobě využíváno několik zemědělských systémů hospodaření, které lze zjednodušeně rozdělit podle zaměření (priorit) a dopadů na životní prostředí na extenzivní, intenzivní, integrovaný a ekologický

system zemědělského hospodaření. Tyto jednotlivé systémy hospodaření jsou výsledkem lidské snahy o nalezení optimálního způsobu hospodaření podle konkrétních požadavků. K rozvoji zemědělství přispělo velkou měrou především extenzivní systém hospodaření.

3.1.1 Extenzivní systém hospodaření

Jedná se o jednoduchý systém hospodaření zaměřený na minimalizaci vstupního kapitálu, vybavení a lidských zdrojů. I přes nízké výnosy z hektaru je však zisk na jednoho pracovníka relativně vysoký z důvodu zavedení velké míry mechanizace a snížení počtu lidí.

Z důvodu nízkých výnosů a zvyšováním potřeb lidí však dochází k rozšiřování zemědělských pozemků, což má za následek drastické snižování plochy lesů, stepí apod. Tento způsob zemědělské činnosti přispěl ke zhoršení životního prostředí a jedním z důsledků je také to, že krajina ztratila vláhu a dřívější pastviny se proměnily na pustiny. Systém extenzivního hospodaření byl využíván zejména ve venkovských oblastech s nedostatkem dešťových srážek a úrodné půdy, v oblastech s nízkou hodnotou pozemků a nízkým počtem obyvatel a dále v marginálních oblastech vzdálených od trhů. Tento systém hospodaření byl však pro většinu obývaných území neudržitelný (Urban a kol. 2003).

3.1.2 Intenzivní systém hospodaření

Intenzivní systém hospodaření, tzv. konvenční zemědělství, se uskutečňoval blízko velkých měst (kvůli rychlé a levné dopravě, aby zůstávaly zemědělské produkty čerstvé). Vyžadoval ovšem velký kapitál.

Intenzivní zemědělství využívá, oproti extenzivnímu způsobu hospodaření, dokonalejší techniku, lepší organizaci výroby, čímž dochází ke zvýšení produktivity práce a maximalizaci výnosů. Je soustředěno na ekonomickou složku zemědělství, tedy na maximální výnosnost s minimálně vynaloženými náklady. Pěstovány jsou takové plodiny, které přinesou největší přísun kapitálu. Za tímto účelem jsou pěstovány speciální odrůdy umožňující rozšířit zemědělskou výrobu na stávajících omezených pozemcích v oblastech, kde jsou přírodní podmínky pro zemědělství příznivé. Odvrácenou stranou tohoto druhu hospodaření je však vysoká míra devastace životního prostředí.

V Evropě je od konvenčního zemědělství upouštěno právě z důvodu jeho nešetrnosti k životnímu prostředí. Intenzivní způsob neřeší dopady na životní prostředí a ani se nezabývá doprovázejícími důsledky. Používáním chemických hnojiv, herbicidů a pesticidů dochází ke znečištění podzemních vod a k narušení půdního ekosystému (Urban a kol. 2003).

3.1.3 Integrovaný systém hospodaření

Integrovaný systém zemědělské výroby již, oproti intenzivnímu systému hospodaření, řeší otázku trvalé udržitelnosti z hlediska stability agroekosystému a zdravotní nezávadnosti potravin pomocí organických hnojiv s vyloučením minerálních hnojiv a pesticidů. Základním předpokladem integrovaného systému je snaha najít vhodnou kombinaci hnojiv a kombinaci rostlin, která by vedla k vyvážení ekonomického a ekologického hlediska tak, aby byl zachován zisk (Urban a kol. 2003).

Integrované zemědělství je ve velké míře zaměřeno především na kvantitu výroby a jeho hlavním hlediskem není kvalita výrobku. Prioritou je tedy stále ekonomická udržitelnost, opírající se o maximální výnosnost a ziskovost. I přes šetrnější způsob zemědělské výroby, oproti integrovanému zemědělství, stále dochází k nezanedbatelné devastaci krajiny.

3.1.4 Ekologický systém hospodaření

Ekologické zemědělství se zabývá takovým způsobem hospodaření, které již zohledňuje přirozené koloběhy, proto je také nazýváno organickým zemědělstvím. Ekologické zemědělství je zaměřeno především na kvalitu, nikoli na kvantitu produkce. Tento systém hospodaření respektuje biologický koloběh života a dokáže úspěšně využívat lokální zdroje a současně se také snaží o udržení biodiverzity (tzn. udržení rozmanitosti rostlinných a živočišných druhů). Ekologické zemědělství, resp. organické zemědělství je založeno na používání organických hnojiv (hnůj, kejda, kompost, atd.) a minerální hnojiva organické zemědělství nepřipouští. Kromě produkčních aspektů se ekologické hospodaření zabývá i aspekty mimoprodukčními, které mají na zřeteli ohled na životní prostředí a na zdraví obyvatel (Zemědělská fakulta: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 30. října 2011).

3.2 Ekologické zemědělství jako multifunkční model

Ekologické zemědělství je šetrné k životnímu prostředí, ale v důsledku finanční náročnosti a nízkých zisků je ekonomicky velmi složitě udržitelné v delším časovém horizontu. Je proto nutné hledat nové cesty, jak zemědělství, zohledňující ekologický přístup, nejen udržet, ale především dále rozvíjet prostřednictvím ověřených znalostí a zkušeností s využitím dostupných technologických prostředků. Ve vyspělém světě a především v Evropě začíná převažovat názor na nutnost přehodnotit extenzivní výrobu potravin a ničení přírodních zdrojů směrem k ekologickému a multifunkčnímu zemědělství.

Podle některých autorů (Urban a kol. 2003) multifunkční zemědělství vychází z ekologického zemědělství rozšířené o ekonomické a sociální aspekty hospodaření. Multifunkční zemědělství tak lze chápat jako reprezentaci určitého modelu zahrnující širokou škálu mezioborových funkcí (Urban a kol. 2003).

Ekonomická funkce - v současnosti je výroba ekologických potravin dražší oproti potravinám vyráběné konvenčním způsobem. V budoucnu se tyto trendy mohou změnit, například zpoplatněním používáním chemických látek a postupů poškozující krajinu obdobně jako zpoplatnění znečišťování životního prostředí průmyslovými podniky (Urban a kol. 2003).

Environmentální funkce - zahrnuje ochranu životního prostředí a zachování biodiverzity krajiny a chráněných krajinných území, ochranu přírodních zdrojů vody, energie a neobnovitelných zdrojů. Základem je minimalizovat energetickou náročnost výroby použitím ověřených postupů a obnovitelných zdrojů. Cílem je snížit použití neobnovitelných zdrojů a surovin na minimum. Správným plánováním a znalostí prostředí lze optimalizovat množství vyrobených produktů, které v dostatečné míře pokryjí poptávku. Snížením nadprodukce se také snižují náklady a energie potřebné na výrobu, distribuci a další skladování nebo likvidaci (Urban a kol. 2003). Zlepšením nabídky kvalitních potravin a místních produktů se zlepšuje zdravotní stav populace. Zájem o bioprodukty u obyvatel stoupá a zvyšuje se zájem o místní produkty.

Sociální funkce - přispívá k zachování přírodního rázu krajiny se stabilním osídlením venkovských oblastí (Urban a kol. 2003).

3.3 Vznik multifunkčního zemědělství

Samotný vznik pojmu multifunkční (mít více funkcí) se objevil již ve starší době kamenné, kdy se člověk poprvé naučil používat nástroje k více účelům pro získávání potravy – lov a sběr. Základním cílem našich prapředků bylo především nasycit svoji rodinu. Postupem vývoje člověka se vyvíjely a zdokonalovaly i jeho nástroje a měnil se postoj k zacházení s přírodními zdroji.

Pojem multifunkční v souvislosti s propojením životního prostoru a přírody v moderní době bylo poprvé použito v roce 1990 v souvislosti s tzv. multifunkčním městským plánováním, kdy se předmětem stalo využití městské půdy. Při plánování městského prostoru byl brán zřetel na víceúčelové využití městských pozemků pro širokou veřejnost. Zhruba v témže roce se objevil také pojem „multifunkční zemědělství“ v souvislosti s přehodnocením Společné zemědělské politiky v rámci reorganizace zemědělství (Wilson 2007).

Multifunkční zemědělství je takové zemědělství, které plní nejen produkční funkci, ale i mimoprodukční funkci, tj. navazující služby, které doprovázejí nejen samotný produkt, ale využívá místní potenciál k nabídce jiných služeb (agroturistika atd.) Tento systém hospodaření však klade zvýšené nároky na samotné zemědělce, kdy se z jednostavově zaměřeného zemědělce stává podnikatel s širokou škálou podnikatelských aktivit (agroturistika, exkurze po ekofarmách, exkurze do vinných sklípků, pivovarů atd.). Podnikatel (zemědělec) tím přispívá k rozvoji dané obce a celého regionu. Turisty je nutné někde ubytovat, stravovat a pohybují se po okolí a tím pádem je možné využít další možný lokální potenciál pro rozvoj dalších souvisejících služeb. Místní ekonomika tím zaznamenává příliv dalších finančních prostředků pro rozvoj místní lokality i celého regionu. Cílem multifunkčního zemědělství je tedy zabezpečit trvale udržitelný rozvoj venkova a také vytvořit konkurenceschopné zemědělství (Pělucha 2006).

3.3.1 Klasifikace známých podob multifunkčního zemědělství

Samotné multifunkční zemědělství má mnoho výkladů a i možností chápání. Jedním společným rysem však je propojení produkční a mimoprodukční funkce. Z tohoto principu lze zjednodušeně považovat za multifunkční zemědělství jakoukoli činnost

propojující produkční a mimoprodukční funkci dodržující a naplňující principy ekologického zemědělství. V souladu s touto tezí lze za multifunkční zemědělství považovat:

- Ekologické zemědělství a služby přímo spojené s distribucí a prodejem těchto produktů koncovým zákazníkům za určitých přesně určených podmínek jak rostlinné, tak i živočišné produkce. Tento prodej může být uskutečněn přímo v místě produkce, nebo i například na farmářských trzích, případně různých veletrzích.
- Ekologické zemědělství spojené se službami přímo nesouvisejícími s touto zemědělskou činností. Zde lze například zahrnout rozsáhlou zemědělskou činnost spojené s agroturistikou, zajištění ubytování v případě pořádání různých kulturních aktivit.
- Ekologické zemědělství spojené s přímým zpracováním této zemědělské produkce na biopalivo a přeměnou na ekologickou energii jak ve vlastních zařízeních, tak i prodejem dalším zájemcům. Do této kategorie lze zařadit např. bioplynové stanice vytvářející čistou tepelnou, případně elektrickou energii.
- Lesní hospodářství naplňující principy multifunkčního zemědělství a s tím spojenou péčí o krajinu. V tomto je například zahrnuto pěstování a zpracování dřeva, chov zvěře, případně vytváření turistických a cyklistických stezek.
- Jednou z kategorií, kterou lze také zařadit do multifunkčního zemědělství je i spolupráce několika jednotlivých subjektů zabývajících se rozdílnou činností, které však společně naplňují principy multifunkčního zemědělství (např. pěstitelé vína a ovoce během roku vytvářejí svoji produkci a nemají již prostředky ani čas na zpracování této produkce, případně na další mimoprodukční činnost. Tuto funkci přebírá další subjekt, který ji zpracuje a nabídne koncovým zákazníkům, případně prezentuje a představí zájemcům a mimo období, kdy zpracovává tuto produkci, se věnuje například turistickému ruchu.

Ne vždy všechny tyto činnosti multifunkčního zemědělství vedou ke generování finančního zisku. V tomto případě je nutné tuto činnost podporovat jak vlastními prostředky z další činnosti, tak i z různých dotací.

3.4 Koncept multifunkčního zemědělství

Ronningen byl jedním z prvních, který v roce 1994 ve své publikaci „Multifunctional agriculture in Europe`s playground?“ upozorňuje na agro-environmentální politiku – integraci kulturní krajiny a venkovskou turistiku v Evropě.

Samotný pojem „multifunkční zemědělství“ byl úředně použitý poprvé teprve v roce 1993 na zasedání Evropské rady pro zemědělský zákon v souvislosti s přehodnocením Společné zemědělské politiky v rámci reorganizace zemědělství EU s cílem poskytnout právní základ pro udržitelné zemědělství (Wilson 2007). Aby zemědělství bylo udržitelné, je třeba zajistit jeho víceúčelovost (mnohostrannost), tzn. aby bylo ekonomicky, sociálně a ekologicky únosné.

3.4.1 Ekonomické aspekty multifunkčního zemědělství

Multifunkční zemědělství je podnikání, jako každé jiné. Zemědělec, stejně jako každý jiný podnikatel, musí vzít v úvahu ekonomickou stabilitu svého podnikání jako celku i jednotlivých částí. Multifunkční zemědělství, obdobně jako každé jiné podnikání, musí disponovat dostatečnými finančními prostředky nutnými pro základní provoz (provozní náklady – mzdy, krmivo, elektřina atd.) a případně pro další modernizaci a rozvoj (rozšíření stáda, služeb atd.). Multifunkční zemědělství lze z finanční stránky zjednodušeně rozdělit na dvě části: na ekologické zemědělství a další přidružené aktivity.

Ekologické zemědělství používáním místních zdrojů snižuje přidružené náklady spojené s dopravou z velké vzdálenosti. Respektování principu tohoto druhu zemědělství je také provázáno nižšími výnosy a vyšší cenou produktů oproti produktům vyráběné konvenčním způsobem, které mají vyšší výnosnost a tím i nižší cenu. V cenách potravin pěstovaných konvenčním způsobem a používající průmyslová hnojiva a další chemické prostředky pro hubení škůdců a konzervaci těchto potravin, nejsou zatím také finančně zohledněna ekologická rizika a ekologická zátěž pro krajinu používáním těchto chemikálií. V konkurenčním, globálním světě je proto velmi obtížné konkurovat velkým výrobcům potravin a obchodníkům s celosvětovou působností.

Další součástí multifunkčního zemědělství jsou také další aktivity zohledňující a využívající místní možnosti. Pro přidružené aktivity multifunkčního zemědělství, jako např. agroturistika či pouze ubytování, jsou nutné, kromě lidských zdrojů, také další

finanční prostředky. Tyto zvýšené finanční prostředky kladou na podnikatele (zemědělce) velmi vysoké nároky na organizaci i na kompletní finanční krytí daných projektů.

3.4.2 Sociální aspekty multifunkčního zemědělství

Multifunkční zemědělství preferuje využití především místních zdrojů, a to i v případě pracovní síly, tzn. využití místních obyvatel, jejich zkušeností a potenciálu. Využitím místních obyvatel se zvyšuje zaměstnanost v regionu, snižují se náklady na dopravu a ekologická zátěž spojená s dopravou. S tím také souvisí vyšší ochota místních obyvatel podpořit principy multifunkčního zemědělství a tím i růst místní ekonomiky z důvodu jejich participace na těchto projektech.

3.4.3 Ekologické aspekty multifunkčního zemědělství

Ekologické aspekty jsou směřovány k zajištění stability a biodiverzity společně s fungujícími ekosystémy. Zemědělské hospodaření je jedním z nejvýznamnějších faktorů, ovlivňující právě biodiverzitu, neboť je vhodné zemědělsky obhospodařovat zvláště chráněná území (CHKO, CHOPAV, PHO apod.) vzhledem k šetrnosti a respektování přírodních zákonů. Zachování přírodního koloběhu života bez narušení životního prostředí je nezbytné pro fungující ekosystémy. Základní funkcí ekosystému je koloběh látek a tok energie. Díky nevhodnému výběru technologických postupů při hospodaření v České republice přetrvává degradace půdy, jejichž výsledkem je ztráta produkční schopnosti. Pro rozvoj venkova je udržení přírodního rázu krajiny a stability osídlení nezbytné (Pělucha 2006).

3.5 Vývoj zemědělství v České republice

Tradiční zemědělství se zvolna vytrácí vlivem industrializace a technického rozvoje. Výrazně se změnila vlastnické vztahy i přístup k zemědělství. Zemědělské hospodaření bylo v minulosti zajišťováno jednotnými zemědělskými družstvy a státními statky.

Po roce 1948 v Československu vznikala Jednotná zemědělská družstva (JZD) v důsledku socialistické zemědělské politiky. Jednalo se o demokratickou ideologii, která

kladla hlavní důraz na solidaritu a víru v centrální řízení společnosti. Socialismus odmítal soukromé vlastnictví. Změna struktury družstev způsobila hromadné vystupování z družstev. K demokratickému socialismu se přidružila politická ideologie – komunismus, hlásající a požadující společné vlastnictví a odmítající třídní rozdíly mezi lidmi. Komunisté na to reagovali nuceným odkupem strojové techniky, což mělo znemožnit činnost zemědělců a řada rolníků tak byla donucena se svého majetku vzdát.

Státní statky v Československé socialistické republice byly zřízeny zákonem 1. ledna 1949 jako jeden národní podnik. Státní statky postupně přejímaly půdu zejména bývalých velkostatků, zbytkových a církevních statků, horských pastevních družstev apod. Soukromý sektor obhospodařoval pouze několik procent zemědělské půdy. Cíl byl prostý – zajistit státu soběstačnost v produkci potravinářských komodit (Urban a kol. 2003).

3.5.1 Vývoj venkova

Hlavní funkcí venkova po druhé světové válce bylo zajistit dostatek potravin pro obyvatele měst. Město podporovalo venkov pouze pro naplnění hlavního požadavku, tzn. výrobu dostatečného množství potravin, a z tohoto důvodu finančně podporovalo především zemědělskou produkci, dopravu, technickou infrastrukturu a pracovní síly. V tomto období venkovské oblasti stagnovaly nebo se rozvíjely velmi pozvolna. Rozvoj venkovských oblastí nebyl důležitý a rozvoj měst a průmyslových oblastí byl upřednostněn před rozvojem venkova a venkov byl tudíž spojován pouze se zemědělstvím. Tímto se venkovské oblasti stávaly úzce závislé na podpoře z průmyslových oblastí a především se lidé z venkova začali stěhovat za prací a za vyšším výdělkem do měst (Pělucha, Viktorová a Bednaříková 2009).

Chápání venkova a přístup k němu se postupně začal měnit od 70. let 20. století. Venkov je stále sice chápán jako hlavní zdroj zajištění zemědělské produkce a potravin, ale postupně hledá zdroje pro vlastní rozvoj ve vlastním potenciálu a snaží se rozvíjet vlastními silami a snížit svoji závislost na přispěvcích a pomoci z venku.

Venkov ke své existenci a případnému rozvoji, především zemědělské činnosti, potřebuje kromě prostoru (pole, pastviny, sady atd.), dostatečně vybudovanou infrastrukturu, finanční prostředky a především lidi s vizí a potřebnými znalostmi o možnostech okolní krajiny. I nadále bude hlavním charakteristickým odvětvím pro venkov

zemědělská činnost, prostřednictvím které jsou vytvářené produkty sloužící k obživě obyvatel, a to nejen místních, ale i dalších, především v průmyslových regionech.

Úkolem rozvoje venkova je vytvořit provázanost mezi politickým, ekonomickým a sociálním potenciálem tak, aby se venkov stal multifunkčním prostorem. To znamená nejen, aby produkoval zemědělské výrobky, nýbrž aby se venkov stal rekreační a turistickou oblastí. Cílem rozvoje venkova je zlepšit a zkvalitnit život venkovských obyvatel. Je nesporné, že rozvoj venkova ovlivňuje rovněž celý region i Českou republiku. Již se nejednalo pouze o zemědělství a jeho konkurenceschopnost, nýbrž cílem se stala konkurenceschopnost venkovských oblastí, zhodnocení místních aktivit a využití dosud nevyužívaných zdrojů venkova (Pělucha, Viktorová a Bednaříková 2009; Beck 2004).

Vstupem České republiky do Evropské unie v roce 2004 vzrostla důležitost venkova i jeho podpora. Otevřely se nové možnosti i formy podpory z EU a samotný zájem o venkovské oblasti postupně narůstá a díky rozvoji infrastruktury narůstá zájem mladých lidí o podnikání a život na venkově.

3.5.2 Vývoj ekologického zemědělství v České republice

Jednou z kapitol zemědělství v České republice je ekologické zemědělství, které se začalo postupně rozvíjet a uplatňovat v širším měřítku až po roce 1989, kdy došlo ke zvýšení podílu samostatně hospodařících rolníků a dalších individuálních zemědělských podnikatelů.

Již koncem roku 1990 byly uvolněny první prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků (Zagata 2004). Podpora ekologických zemědělců pokračovala až do konce roku 1992, což se projevilo nárůstem ploch.

Rok 1992 byl začátkem sjednocení standardů poradenství a kontroly v ekologickém zemědělství prostřednictvím založení Spolku poradců a kontrolorů ekologického zemědělství. V roce 1993 došlo k dohodě svazů ekologického zemědělství České republiky, které zastřešilo Ministerstvo zemědělství České republiky jako Metodický pokyn pro ekologické zemědělství. Ministerstvo zemědělství pověřilo soukromou firmu KEZ Brno výkonem jednotné kontroly ekologického zemědělství v České republice. Byla zavedena národní známka „BIO“ pro označování potravin. Zavedení jednotné ochranné

známky pro biopotraviny umožnilo nový způsob příjmu a obohacení trhu. Úkolem biopotravin bylo přilákat spotřebitele, což se stalo a spotřebitelů biopotravin přibývalo.

V letech 1993 a 1994 nastala u ekologického zemědělství v ČR stagnace způsobená především rozhodnutím MZe ČR zrušit dotace na podporu ekologického zemědělství. Zrušení dotací a politický tlak z EU měly významný vliv na útlum a redukci zemědělské produkce v ČR. Pro ekologické zemědělství ukončení této podpory však mělo i částečně pozitivní přínos. Z důvodu ukončení finanční podpory ekologického zemědělství některé podniky ukončily svoji činnost a zbývající se musely přizpůsobit nastalé obtížné situaci. V tomto období se rozvíjely především zemědělské podniky s dobrým plánem a propracovanou strategií přinášející také její kvalitativní rozvoj právě směrem k ekologickému zemědělství. Významný vliv pro úspěšný rozvoj ekologického zemědělství nejen v České republice byl rok 1994, ve kterém bylo ekologické zemědělství zakotveno v zemědělské politice EU.

Finanční podpora pro farmáře s uplatňujícími postupy ekologického zemědělství se obnovila až v roce 1998. Znovuzavedení státní podpory pro ekologické zemědělství zapříčinilo dynamický nárůst výměry zemědělské půdy a samotných ekologických farem v ČR, které se hlásily k uplatňování zásad ekologického zemědělství. Ekologické zemědělství se v ČR stabilizovalo a nastal rozvoj národního trhu s biopotravinami. V roce 1998 také vzniká nezávislá kontrolní organizace K.E.Z. o.p.s., která zaručovala dodržování pravidel ekologického zemědělství v ČR (Eagri 1. června 2010).

V roce 2000 došlo k přijetí zákona č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství v České republice stanovující kritéria pro označení produktů jako „produkt ekologického zemědělství“ (BIO). Tento zákon stanovil pravidla upřesňující samotné pěstování rostlin a chov hospodářských zvířat. Dále tento zákon upřesňoval pravidla označování bioproduktů a biopotravin určených na export i dovážené do ČR. Účinnosti zákon nabyl dnem 1.1.2001 a později byl tento zákon novelizován změnou zákona č. 368/1992 Sb. Zákony ČR týkající se ekologického zemědělství jsou vytvořeny v souladu s platnou legislativou EU o ekologickém zemědělství, tj. Nařízením č. 2092/91EEC, které je závazné pro všechny členské země Evropské unie pro ČR se stalo závazné od 1.5.2004.

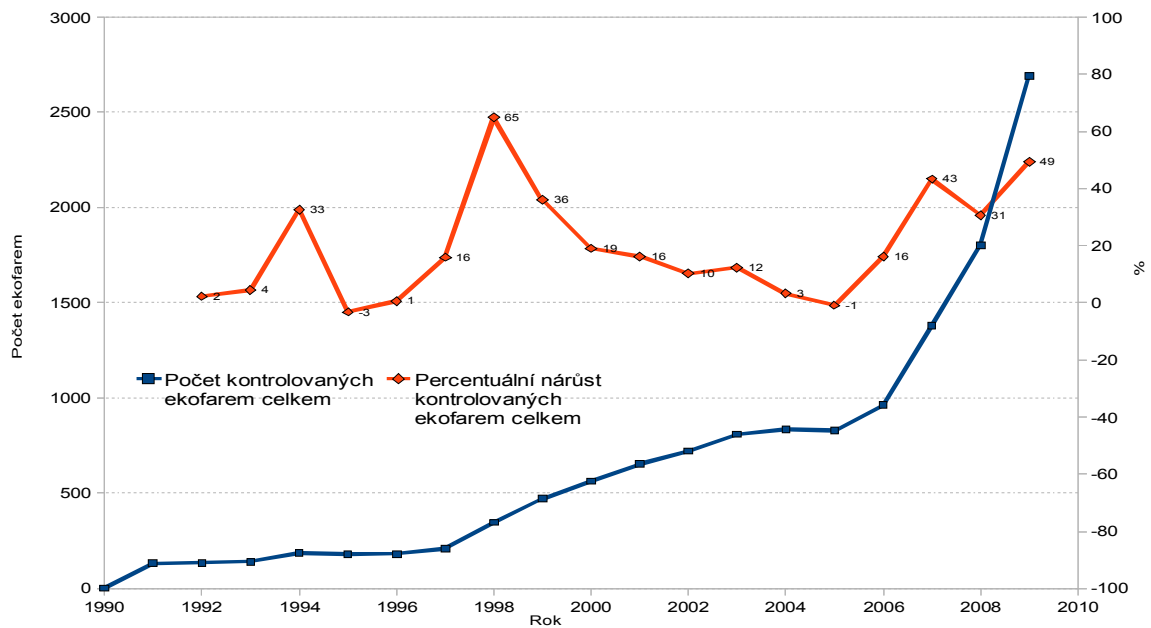
Na základě průzkumu půd a podle kritérií EU (nařízení Rady (ES) 1257/1999) v letech 2000 až 2006 byla převážná část zemědělské půdy v České republice zařazena do

méně příznivých oblastí (horské oblasti) a oblastí s ekologickým omezením (příhraniční oblasti) (Štolbová 2007).

Společným cílem pro tyto oblasti je udržení a obnovení kulturního rázu krajiny, vytvoření rekreačního zázemí a rozvoj. Prostředkem k jeho dosažení slouží model multifunkčního zemědělství, jehož primární náplní je soulad mezi produkční a mimoprodukčním zemědělstvím, lesnictvím a vodním hospodářstvím se zřetelem na charakter přírodních a sociálně-ekonomických podmínek. Multifunkční zemědělství přispívá k obnovení rovnováhy mezi objemem produkce a kapacitou trhu, k ekologické, kulturní a architektonické ochraně venkovského prostoru. Svaz PRO-BIO v roce 2001 založil regionální skupiny svazu po celé České republice, poprvé se biopotraviny objevily v supermarketech a poptávka po biopotravinách rostla.

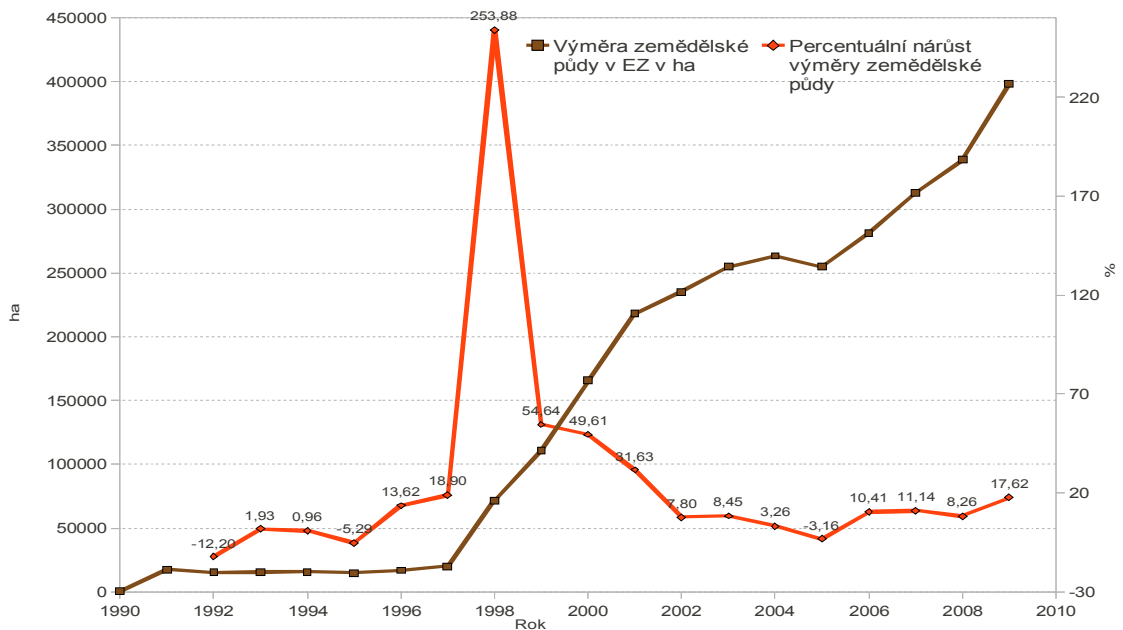
Zpráva Ministerstva zemědělství z 23.2.2010 uvádí, že ke konci roku 2008 celkový počet ekofarek činil 1.802. Bylo zaregistrováno 338.722 hektarů ekologicky obhospodařované půdy. Ke konci roku 2009 již celkový počet ekofarek činil 2.689 a zaregistrováno bylo 398.407 hektarů ekologicky obhospodařované půdy. V roce 2009 tedy nárůst oproti roku 2008 činil 49 % v počtu ekofarek a 18 % nárůst ekologicky obhospodařované půdy. Počet výrobců biopotravin se v roce 2009 navýšil o 91 výrobců oproti roku 2008. Ke konci roku 2009 bylo registrováno 501 výrobců biopotravin, což znamenal nárůst o 22 % oproti roku 2008. Z aktuálních základních statistických ukazatelů ekologického zemědělství Ministerstva zemědělství je patrné, že zájem o biopotraviny roste a tedy i ekologické zemědělství se rozvíjí a počet ekofarek roste. K 31.12.2009 hospodařilo 2.689 ekologických zemědělců, a to na výměře téměř 400.000 hektarů, což představuje podíl 9,38 % z celkové výměry zemědělské půdy. Stabilně se zvyšuje výměra orné půdy, zvyšuje se výměra vinic a sadů v ekologickém zemědělství, do režimu ekologického zemědělství se dostaly první chmelnice (Zpráva MZe z 23.2.2010, citace 1. června 2010; Dittrichová a kol. 2008).

Graf 1: Vývoj počtu kontrolovaných ekofareh v letech 1990 – 2009
(graf vychází z tabulky č. 3 viz. příloha č. 1)

Zdroj: MZe (údaje k 31.12. daného roku); zpracoval ÚZEI

Graf 2: Vývoj celkové celkové výměry půdy v EZ v letech 1990 – 2009
(graf vychází z tabulky č. 3 viz. příloha č. 1)

Zdroj: MZe (údaje k 31.12. daného roku); zpracoval ÚZEI

3.5.3 Současné postavení zemědělství v rozvoji venkova

Vstupem české republiky do Evropské unie se postupně začal také prosazovat venkov, a to znamenalo i možnost jeho rozvoje s možností orientace výroby do oblastí ekologického zemědělství. Podle údajů v současné době v ČR hospodaří 3.517 ekofarem což je oproti roku 2009 nárůst o 828, kdy bylo zaregistrováno celkem 2.689 ekofarem (Eagri 25. září 2011). Je tedy zřejmé, že s rozvojem ekologického zemědělství se rozvíjí i venkov, což je velice pozitivní přínos ze společenského hlediska. Obdobně jako nárůst ekofarem narůstá současně i počet výrobců biopotravin. V roce 2009 bylo statistickým šetřením zjištěno 497 provozoven a v roce 2010 byl zaznamenán nárůst o 129 provozoven, což činí 626 provozoven (Eagri 25. září 2011). Tato čísla hovoří o nárůstu zájmu o biopotraviny a ekologické zemědělství ze strany obyvatel. Tento trend také přispívá k samotnému rozvoji venkova a ekologického zemědělství.

Základní vize

V současné době je znatelný pokrok směrem k rozvoji a podpoře venkova. K rozvoji venkova napomohla také liberalizace trhu a otevření se světovým zemědělským trhům. Liberální vize přinesla svobodu v možnosti obchodování se zemědělskými produkty na světovém trhu, zároveň však bylo částečně degradováno české zemědělství. Evropské ceny byly podstatně nižší než-li české i díky finančním dotacím, na které český zemědělec nedosáhl. Na druhé straně stáli protekcionisté, kteří preferovali domácí výrobky před zahraničními, ale ani tuto vizi nebylo možné optimálně naplnit. Hledala se další cesta jak zajistit optimální rozvoj venkova a k tomuto účelu byl zaveden koncept evropského modelu zemědělství založený na multifuncionalitě. Multifunkcionalitu venkova tvoří jednotlivé aktivity, jejichž výsledkem je rozvoj venkova a zvýšení kvality a životní úrovně obyvatel venkova. Multifunkční zemědělství je nedílnou součástí a zároveň důležitým nástrojem rozvoje venkova v evropském kontextu. Rozvoj venkova vyžaduje zemědělské a nezemědělské aktivity, pocit sounáležitosti a uspokojení potřeb obyvatel venkova, jakož i péči o krajinu a ekologii. Zemědělství zabezpečuje základní produkci obživy pro celou společnost, které se odehrává ve venkovských oblastech. Zemědělství a venkov se potřebují navzájem (Pělucha, Viktorová a Bednaříková 2009).

3.6 Prosazování evropské politiky do zemědělství v České republice

Česká republika vstoupila do Evropské unie dnem 1.5.2004. České zemědělství se stalo součástí evropského zemědělství, čímž také vznikla pro české zemědělce řada výhod, ale také mnoho omezení, některé nevýhodné podmínky a řada složitých procesů. Jednalo se především o striktní dodržování kvót, přijímání řady nařízení a doporučení. Zemědělci v České republice se museli přizpůsobit novým podmínkám a evropské konkurenci. Podmínky pro hospodaření jsou však ve státech EU rozdílné i z důvodu rozdílné podpory EU pro jednotlivé státy.

3.6.1 Právní úprava ekologického zemědělství

Problematika ekologického zemědělství (EZ) nebyla upravena žádným zákonem až do roku 1997, jak uvádí Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2005 na straně 371. „V letech 1990 až 1992 bylo EZ dotováno v rámci investičních programů. V roce 1993 vydalo MZe Metodický pokyn pro ekologické zemědělství (ze dne 22. června 1993), MZe čj. 655/93-340, který definuje EZ a stanoví kritéria pro označení produktů EZ logem BIO; vychází ze směrnic Mezinárodní federace hnutí pro ekologické zemědělství – IFOAM a splňuje nařízení Rady EHS č. 2092/91 (ze dne 24. června 1992).“ (Nejvyšší kontrolní úřad 2005 : 371).

Podle tohoto metodického pokynu je základem ekologické zemědělství celostní chápání přírody, člověka, společnosti a zemědělského podniku, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje. Jednou z hlavních zásad ekologického zemědělství mělo být udržování ekologické stability zemědělských systémů v krajině a tvorba krajiny včetně zachování architektonicky cenných staveb. Důraz byl kladen také na ochranu před znečišťováním a poškozováním životního prostředí. Vedle ochrany jednotlivých složek mělo jít o ochranu životního prostředí jako celku.

V roce 1997 byl přijat zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve kterém je potlačeno celostní pojetí a přiklání se k ochraně jednotlivých složek životního prostředí. Od tohoto roku je rámcově vymezeno ekologické zemědělství jako součást mimoprodukčních funkcí zemědělství, což zakládá možnost jeho pravidelné podpory (dotací) ze strany státu. Podle ustanovení § 2 odst. 3 a 4 zákona č. 252/1997 Sb. podporuje stát podpůrnými programy i mimoprodukční funkce zemědělství spočívající v ochraně složek životního prostředí (jako

půda, voda, ovzduší) a dále aktivity podílející se na udržování krajiny. Zákon se však nezabýval využitím produkce ekologického zemědělství.

Od 1. ledna 2001 vstoupil v účinnost zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.“ (Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2005; str. 371-372). Tento zákon vymezuje základní pojmy v rámci ekologického zemědělství např. zavádí pojem „ekofarma“ jako samostatnou, uzavřenou hospodářskou jednotku; zakazuje souběžnou produkci, tzn. produkovat stejné suroviny jinou zemědělskou výrobou atd.

„Po věcné stránce zákon nahradil Metodický pokyn pro ekologické zemědělství (ze dne 22. června 1993), MZe čj. 340.

Ekologickým zemědělstvím se zde rozumí zvláštní druh zemědělského hospodaření, který dbá na životní prostředí a jeho jednotlivé složky stanovením omezení či zákazů používání látek a postupů, které zatěžují, znečišťují nebo zamožují životní prostředí nebo zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce, a který mj. zvýšeně dbá na vnější životní projevy, chování a pohodu hospodářských zvířat.“ (Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2005; str. 371-372).

„Rozsahem řešených okruhů je zákon plně slučitelný s Nařízením rady Evropského společenství č. 2092/91 a č.1804/99, kterými je ekologické zemědělství upraveno v zemích EU. Zákon neřeší otázku státní podpory ekologického zemědělství nebo poskytování dotací ze státního rozpočtu na rozvoj ekologického zemědělství nebo produkci biopotravin, neboť tato problematika je řešena příslušnými nařízeními vlády (např. nařízení vlády č. 505/2000 Sb.)“ (Agronavigátor 30. října 2011: Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství : část první, hlava I., § 2, 2. a 3. odst.).

Pro rozvoj ekologického zemědělství v ČR vypracovalo Ministerstvo zemědělství dokument „Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010“, navazující na aktuální vývoj ekologického zemědělství v Evropské unii, který potvrdila Evropská komise 1997. Akční plán je zaměřen na spotřebitele a na vytváření volného prostoru pro zemědělce, aby uspokojili požadavky trhu. Akční plán řeší hlavně vztah ekologického zemědělství k životnímu prostředí a pohodě zvířat, posílení informovanosti a důvěry spotřebitele, podporuje zpracování bioproduktů a marketingu, schopnost podnikat, ekonomickou životaschopnost, výzkum-vzdělávání-poradenství. Akční plán je pro

ekologické zemědělství významným nástrojem státní politiky v oblasti rozvoje ekologického zemědělství a vytváří tak významnou strategii pro multifunkční zemědělství a ochranu krajiny. Právě Akční plán „se zabývá směřováním bioprodukce ekologických zemědělců na konečného spotřebitele, vč. podpory zpracovatelů bioprodukce a výrobců biopotravin, informovanosti spotřebitelů a rozšiřování trhu s biopotravinami s cílem zefektivňovat tak produkci a zpracování produktů ekologického zemědělství“ (Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2005; str. 377; Eagri 30. října 2011).

V současnosti je v platnosti „Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství pro období 2011-2015“. Tento dokument navazuje na předchozí akční plán, kde ekologické zemědělství rozšiřuje o přínosy ekologického zemědělství pro životní prostředí a pohodu zvířat, ekonomickou udržitelnost, a osvětu ekologického zemědělství (Eagri 30. října 2011).

Multifunkční zemědělství se tak stalo příčinou pro reformu Společné zemědělské politiky Evropské unie. Cílem je získání vyšší podpory ze společných zdrojů Evropské unie v oblasti II. pilíře Společné zemědělské politiky a strukturální politiky v rámci zajištění rozvoje konkurenceschopného zemědělství České republiky (Rousková 2006).

3.6.2 Společná zemědělská politika a její reforma

V padesátých letech byly evropské státy závislé na dovozu potravin. Jednotlivé Evropské státy tak byly na sobě úzce závislé a pro jednotlivé státy to také představovalo významné riziko až strategického významu. Jedním z významných nedostatků v zemědělské produkci v těchto letech byla také obrovská neefektivita výroby v porovnání s USA. Tyto problémy a především možnost jejich řešení byly zakotveny v Římské smlouvě podepsané dne 25. července 1957 Německem, Francií, Itálií a zeměmi Beneluxu. Tato smlouva již obsahovala základy Společné zemědělské politiky. Přijetí této smlouvy podporovala především Francie z důvodu vysokého podílu obyvatelstva zabývajících se zemědělskou výrobou, což mělo pro Francii významný ekonomický a sociální dopad. Mezi zakládajícími státy země Beneluxu, Itálie ale také Nizozemí, úspěšně budující zemědělství orientované na export, se zajímali o realizaci této smlouvy z důvodu vývozu svých produktů do dalších evropských států. Také pro Francii s významným podílem obyvatel v zemědělství to mělo znamenat možnost dalšího exportu. Také Německo si uvědomovalo

velký vliv a pozitivní přínos této smlouvy, ale oproti dalším státům po rozdělení vznikem Německé demokratické republiky přišlo o významné úrodné oblasti orientované na pěstování obilí ve východní části země. V důsledku toho musela kupovat obilí v zahraničí, kde ovšem byly ceny obilí nižší než ve Francii. Zavedením smlouvy Společné zemědělské politiky Německo přišlo, v důsledku zavedení cel, o možnost nakupovat levnější obilí, ovšem to bylo vyváženo zrušením cel na průmyslové výrobky (Tomšík 2009).

Všechny státy však měly jeden společný cíl, a to úspěšně rozvíjet zemědělství ve svých státech a především její zefektivnění. Samotná jednání byla velice obtížná a konkrétní detaily o fungování Společné zemědělské politiky zde zatím nebyly zakotveny. Byl dohodnut pouze cíl, základní princip a časový rámec předpokládaného vytvoření. V rámci této smlouvy bylo definováno pět základních cílů (článek 39 dnes článek 33 konsolidované verze):

- zvýšení produktivity v zemědělství;
- zajištění odpovídající životní úrovně zemědělců;
- stabilizace trhu;
- zajištění soběstačnosti v oblasti potravinového trhu;
- zajištění dodávek cenově přijatelných potravin pro koncového zákazníka.

V souladu s tímto se Společná zemědělská politika snažila zajistit společný trh se zemědělskými produkty za stejné ceny preferující vlastní produkty před produkty ze třetích zemí. V souladu s tím také uznávala finanční solidaritu hrazením nákladů na Společnou zemědělskou politiku ze společných prostředků.

Obdobně jako všechny smlouvy měla i tato smlouva o Společné zemědělské politice složitý zrod a její zásady se začaly uplatňovat až v roce 1962 a za šest let v roce 1968 se začaly používat jednotné ceny. Tyto cenové hladiny začaly být regulovány v rámci vnitřního trhu i podmínkami pro zahraniční obchod formou různých refundací a cel. V principu však byla cena zemědělských produktů udržována na vyšší úrovni než v zahraničí. Postupně došlo k nárůstu přebytku, které byly vykupovány za garantovanou cenu, ovšem v zahraničí prodány za cenu nižší. Společná zemědělská politika byla založena na principu intervenčních nákupů, kdy v případě přebytků stát vykupoval tento přebytek produkce od zemědělců. Bylo zavedeno zdanění dovozu a dotování vývozu

vlastní zemědělské produkce. Tato ochranná (protekcionalistická) opatření ovšem vyústila v nadprodukcí, kdy se v Evropské unii začaly hromadit přebytky zemědělských výrobků (Euroskop 1. září 2011).

Z ekonomického hlediska byl tento postup dlouhodobě neudržitelný proto bylo v 80. letech přijato několik reforem. Řešení těchto ekonomických problémů a snížením nadprodukce potravin umožnila v roce 1992 McSharryho reforma, a to dohodou v rámci Všeobecné dohody o clech a obchodech (GATT), které byly postupně revidovány a upravovány v průběhu tzv. Uruguayského kola jednání. Tyto reformy znamenaly, že dotace již nebyly vázány na zemědělskou produkci, ale byly zavedeny přímé platby odvíjející se od obdělávané půdy, počtu chovného skotu atd. Významným přelomem ve finanční podpoře zemědělců znamenala v roce 2003 Fischlerova reforma zavádějící jednotnou platbu na farmu. Tato reforma měla za úkol zlepšit politiku venkova. Z tohoto důvodu přesunula určité procento z přímých plateb z prvního pilíře Společné zemědělské politiky do druhého pilíře (Euroskop 1. září 2011).

Základním cílem společné zemědělské politiky již není podpora produkce, jak tomu bylo dříve, ale stává se jí rozvoj venkova a udržitelnost zemědělství. K tomu je nutné zabezpečit stabilitu venkovských komunit a zemědělských subjektů, zajistit účinnost podpory a rovnoměrnou distribuci a také zajistit ochranu životního prostředí spojenou s péčí o krajinu.

Multifunkční zemědělství spojuje první a druhý pilíř společné zemědělské politiky Evropské unie, tedy politickou podporu trhu s podporou příjmů s politikou rozvoje venkova s veřejnými statky dohromady. Společnými silami se tak oba pilíře podílejí na zajištění produkce potravin, plnění environmentální funkce a zajištění soběstačnosti venkova. V důsledku toho bylo nutné nově definovat úlohu podniků, priority a způsoby, jak toho dosáhnout s ohledem na životní prostředí a citlivým přístupem k přírodě (Geography 30. října 2011).

Pilíře společné zemědělské politiky EU

- I. pilíř: Politika podpory trhu – podpora příjmů. Tento pilíř se soustředí na zajištění základny stabilního příjmu zemědělců, kteří mohou vyrábět podle poptávky na trhu.

II. pilíř: Politika rozvoje venkova – veřejné statky. Tento pilíř se soustředí na podporu zemědělství v plnění jeho funkce v životním prostředí a na venkově, jakožto poskytovatele veřejných statků. Přispívá tak k rozvoji venkova.

Jak první, tak druhý pilíř se soustředí na produkci potravin, naplnění environmentální funkce a soběstačnost venkova (EC 2004).

Tyto dva pilíře ovlivnily další změny, které následovaly. Změnil se systém financování Společné zemědělské politiky. V roce 2004 vznikly dva fondy: Evropský zemědělský záruční fond a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova. Tyto fondy tvoří součást souhrnného rozpočtu EU. Evropský zemědělský záruční fond (EZZF) financuje přímé platby zemědělcům a opatření k regulaci zemědělských trhů, jako např. intervence a vývozní náhrady, a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EZFRV) financuje programy rozvoje venkova členských států (Europa 1. září 2011).

V roce 2008 byla provedeno tzv. „Health check“ (posouzení stavu Společné zemědělské politiky), výsledkem kterého bylo přijetí dílčích opatření v mechanismu Společné zemědělské politiky (Euroskop 1. září 2011).

3.6.3 Shrnutí Společné zemědělské politiky a její dopady na rozvoj venkova

Vstup České republiky do Evropské unie znamenal přizpůsobení se evropským trendům. Světová obchodní organizace (WTO) vyvíjela značný tlak na snižování obchodních bariér u zemědělských výrobků. Docházelo ke zvýšení konkurence ve všech komoditách a k rychlému rozvoji moderních zemědělských technologií, zejména biotechnologie a genetiky. Je zřejmé, že tyto trendy budou pokračovat a je nutné na ně reagovat a začlenit je do rozvojových strategií zemědělského způsobu života (Fajmon a kol., ?).

Společná zemědělská politika Evropské unie prošla řadou reforem, které se snažily pomoci výrobcům zemědělských komodit a především samotnému rozvoji venkova. Reformy se snaží napravit negativní vlivy minulosti a popularizovat a stabilizovat život na venkově. Přijímání potřebných reformních kroků však bude velmi složitý a samotný proces dlouhodobý.

Úkolem zdravé Společné zemědělské politiky bylo ověřovat dopady poslední reformy z roku 2003 a naznačit směr uvažování pro další období 2014-2020.

Pro Společnou zemědělskou politiku Evropské unie je prioritou produktivita, konkurenceschopnost a udržitelnost v rámci rozvoje venkova (Geography 30. října 2011).

3.6.4 Podpora českého zemědělství v rámci Evropské unie

Společná zemědělská politika rozděluje podpůrné programy na programy podpory produkce a programy zaměřené na rozvoj venkova.

Programy podpory produkce - jsou reprezentovány formou přímých plateb. Přímé platby jsou v České republice uplatňovány zjednodušeným systémem, a to v režimu jednotné platby na plochu (Fajmon a kol., ?).

Programy zaměřené na rozvoj venkova - se zaměřují na konkurenceschopnost zemědělské výroby, zlepšení životního prostředí a kvality života ve venkovských oblastech za spolupráce místních skupin obyvatel (Fajmon a kol., ?).

V České republice je hlavním dokumentem pro čerpání prostředků z evropských fondů na období 2007 – 2013 „Program rozvoje venkova České republiky“. Řídícím orgánem Programu rozvoje venkova je Ministerstvo zemědělství ČR. Zprostředkujícím subjektem je Státní zemědělský intervenční fond. Jejimi hlavními cíli je především zlepšení konkurenceschopnosti a zajištění ekonomické soběstačnosti, zlepšování životního prostředí, zvyšování kvality života ve venkovských oblastech a vytváření volných pracovních míst, diverzifikace hospodářství venkova formou podpory jak pro organizace, tak i pro soukromé subjekty (program LEADER). Podpora rozvoje venkova je financována prostřednictvím Programu rozvoje venkova financovaného z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD), který reprezentuje programový dokument spadající do společné zemědělské politiky Evropské unie (Strukturální fondy 1. září 2011; Euroskop 1. září 2011; Eagri 1. září 2011).

Fondy Evropské unie slouží k financování politik Evropské unie, podpoře členských států (hospodářský růst, vzdělanost atd.). Strukturální fondy slouží k financování regionální a strukturální politiky Evropské unie s cílem zvýšit hospodářskou vyspělost evropských regionů. Cílem fondů je snížit rozdíly v rozvoji regionů a snížit zaostalost

jednotlivých regionů. Finanční podpora z fondů je rozdělována prostřednictvím tzv. operačních programů, které určují zaměření podpory pro daný region nebo sektor (např. doprava, zemědělství, atd.).

V České republice pro období 2007-2013 je využíváno celkem 26 operačních programů, rozdělených do 3 cílů:

Cíl 1 Konvergence, jehož obsahem je podpora hospodářského a sociálního rozvoje méně vyspělých regionů. V ČR pod něj spadají všechny regiony soudržnosti kromě Prahy. Je realizovaný prostřednictvím sedmi regionálních operačních programů (ROP) a osmi tématických operačních programů (OP):

- ROP NUTS II: Severozápad, Moravskoslezsko, Jihovýchod, Severovýchod, Střední Morava, Jihozápad, Střední Čechy.

- OP: Doprava, Životní prostředí, Podnikání a inovace, Výzkum a vývoj pro inovace, Lidské zdroje a zaměstnanost, Vzdělávání pro konkurenceschopnost, Integrovaný operační program, Technická pomoc (Strukturální fondy 1. září 2011).

Cíl 2 Regionální, konkurenceschopnost a zaměstnanost, je zaměřena na podporu regionů na úrovni NUTS II nebo NUTS I. Je financovaný z ERDF a ESF a v České republice pod tento cíl spadá hlavní město Praha (Strukturální fondy 1. září 2011).

Cíl 3 Evropská územní spolupráce, se soustředí na podporu přeshraniční, meziregionální a nadnárodní spolupráce regionů (Euroskop 1. září 2011).

V posledním století je narůstající tlak na využití krajiny, který nemá přímou souvislost s multifunkčním zemědělstvím, ale ani se zemědělskou výrobou. Mnoho zemědělské půdy je využíváno pro sociální potřeby místních obyvatel, kteří vyžadují stejnou životní úroveň a stejné služby jako lidé ve velkých městech (např. hřiště, koupaliště atd.). Výraznějším problémem však je zábor krajiny pro vybudování velkých průmyslových komplexů nebo skladů, případně neohleduplná těžba nerostných surovin. Při budování těchto objektů je mnohdy vážně znehodnocena velice kvalitní ornice a výrazně narušen venkovský prostor. Příroda a krajina se stává komerčním zbožím, což se stává hlavním ekologickým problémem současnosti. Příroda se mění k nepoznání a výsledkem lidských činností je úbytek rostlin i živočichů a samozřejmě tím krajina ztrácí na hodnotě a klesá krajinná diverzita (Ložek V., Cílek V., Kubíková J. a kol., 2003; Wilson 2007).

4 Různá pojetí multifunkčního zemědělství

Multifunkční zemědělství rozšiřuje pohled klasického pojetí zemědělství a mnoho jeho činností nejsou přímo hmatatelné. Multifunkční zemědělství se skládá z mnoha činností a aktivit, které jsou vzájemně propojeny a jsou na sobě závislé. Základem pro koncept multifunkčního zemědělství je ekologické hospodaření, které zohledňuje přirozený koloběh života a respektuje přírodní zákony. Ale obdobně jako zemědělec zabývající se konvenční zemědělskou výrobou je závislý nejen na klimatických podmínkách, které jsou typické pro danou oblast, tzn. aspekty ovlivňující samotnou zemědělskou činnost, ale je také závislý na zájmu lidí využívající doplňkové služby multifunkčního zemědělství. Multifunkční zemědělství umožňuje rozšířit okruh činností z běžné produkce potravin na mnohem širší škálu činností a služeb související se zemědělskou výrobou v rámci doplňkových aktivit. Teoreticky by tedy zemědělec, uplňující zásady multifunkčního zemědělství, měl být méně závislý na produkci potravin a tím by také měl být méně závislý na případných nepříznivých klimatických podmínkách a událostech, snižující jeho zemědělskou produkci (např. škůdci, plísňe, paraziti, nemoci jak na rostlinách, tak na zvířectvu atd.). V praxi je takového stavu velice složité dosáhnout, protože všechny činnosti multifunkčního zemědělství na sebe velice úzce navazují.

Multifunkční činnosti by měly přispět ke vzniku nového zemědělského sektoru, který bere v úvahu měnící se potřeby široké veřejnosti, což znamená radikální obnovu venkovských zdrojů a navíc zemědělského podniku. Jakákoliv konceptualizace multifunkcionality musí jít za ekonomické výklady. Bylo třeba nově definovat úlohu podniků jako potenciálních multifunkčních zemědělských podniků, sloužící na různých trzích, které přispívají k udržitelnému rozvoji venkova (Wilson 2007).

Obdobně jako v dalších oborech lidské činnosti, lze i multifunkční zemědělství chápat, případně definovat několika způsoby.

4.1 Multifunkční zemědělství v pojmech

Nepoužívanější definicí multifunkčního zemědělství pravděpodobně vychází z OECD, která zní: „Multifunkcionalita poukazuje na skutečnost, že hospodářská činnost

může mít více výstupů, na základě kterých může přispět k několika společenským cílům najednou (Wilson 2007: 186).

V tomto případě lze multifunkcionalitu chápat jako činnost nebo orientovaný koncept, odkazující na konkrétní vlastnosti výrobního procesu a jeho rozmanité výstupy.

OECD zdůrazňuje, že primární rolí zemědělství je produkční funkce, tedy produkce potravin. Upozorňuje však také na skutečnost, že i mimoprodukční funkce je velice důležitou součástí. Tato mimoprodukční funkce zemědělství hraje především významnou roli v zachování struktury krajiny, rostlinné a živočišné rozmanitosti a rovněž v udržitelném řízení přírodních zdrojů. Tímto ve velké míře přispívá k sociálně-ekonomické životaschopnosti a ekonomické vitalitě daných venkovských oblastí (Wilson 2007).

Převážná část pozornosti je většinou soustředěna na hospodaření a rozvoj činností venkovských oblastí a lze je také interpretovat několika způsoby podle různých pohledů. Jedním z nejvýznamnějších způsobů je samozřejmě ekonomický pohled. V rámci EU, ale i celosvětově, má produkce potravin velký politický význam, a tak jedním z dalších velice podstatných pohledů na zemědělství, a tím i na multifunkční zemědělství, je politický pohled. Tyto dva pohledy jsou navzájem velice úzce propojeny, protože z fondů EU byly velké finanční prostředky přerozdělovány právě na zemědělství, k čemuž došlo prostřednictvím politického rozhodnutí. Politická rozhodnutí řeší rozdělování a přerozdělování financí a rozhodují o finančních záležitostech.

4.1.1 Ekonomické pojetí

Ekonomie v multifunkčním zemědělství studuje potřeby obyvatel a možnosti zdrojů příjmu zemědělské i nezemědělské činnosti. Právě ekonomické hodnocení nám dává odpovědi na otázky, jakým způsobem se alokují omezené zdroje, hodnotí, jak jsou konkrétní zdroje využívány a přeměňovány na hodnotné komodity, a sleduje jejich distribuci mezi zákazníky. V rámci rozvoje ekonomie také hodnotí, jak lidé rozvíjejí hospodářské aktivity v regionu v rámci zemědělského hospodaření. Z pohledu ekonomů zemědělec vykonává takové povolání, ve kterém multifunkčním způsobem využívá a přeměňuje přírodní zdroje jak na komodity, tak i nekomodity. Zemědělské hospodaření je chápáno jako výrobní proces, v němž jsou přírodní zdroje přeměňovány na zboží či služby

určené k lidské spotřebě. Ale i multifunkční zemědělství je velice závislé na přírodních zdrojích v daném prostředí, kde se uplatňují jeho principy.

Zemědělec, obdobně jako jakýkoli pracující člověk, se snaží podle svých schopností dosáhnout uspokojivé kompenzace za svou vynaloženou aktivitu. Tato kompenzace se odvíjí jak od určitého společenského vzoru, tak i od samotného osobního ohodnocení a seberealizace zemědělce. Zemědělec z důvodu ekonomicky udržitelného podnikání, musí velice dobře znát místní prostředí, a to nejen konkrétní podmínky pro vytváření daného produktu, zemědělské i nezemědělské činnosti, ale především konkrétní potřeby případných odběratelů. Z důvodu podnikání v omezeném prostoru je právě znalost prostředí a potřeb obyvatel velice limitující a je nutné pečlivé plánování z důvodu ekonomické udržitelnosti podnikání, kdy je nutné nejen pokrýt mandatorní výdaje, ale také vytvářet zisk i z důvodu vytvoření potřebných rezerv.

Multifunkční zemědělství v ekonomickém pojetí předpokládá, že všechny veřejné statky vytvořené zemědělskými aktivitami, by měly být přiměřeně oceněny a mělo by být zapláceno za užívání tohoto zboží. Problém však nastává v případě, kdy není přímá poptávka po tomto druhu zboží, a to především v případě vytváření nekomoditních výstupů. Proto je nutné na multifunkční zemědělství nahlížet jako na proces, který souvisí se zemědělstvím bez ohledu na poptávku (Wilson 2007).

4.1.1.1 Ekonomické ohodnocení mimoprodukční funkce

Ekonomická stránka je jedním z hlavních, ne-li hlavní ukazatel pro realizaci multifunkčního zemědělství. Tento ukazatel, a tím i uplatnění zásad multifunkcionality v zemědělství, je chápán jinak ve vyspělých zemích a jinak v rozvojových zemích, nebo v zemích, kde je ekonomika země úzce svázána se zemědělskou produkcí. Země, jejíž ekonomika staví na zemědělské produkci, bude jen těžko z ekonomických důvodů, uplatňovat zásady multifunkcionality, ale bude se snažit co nejvíce podpořit svoji ekonomiku. Oproti tomu v zemích s vyspělou ekonomikou a malou mírou závislosti na zemědělské produkci, se uplatnění multifunkcionality v zemědělství daří uplatňovat přibližně od 90. let 20. století s vysokou mírou úspěšnosti (Wilson 2007).

Z ekonomického hlediska ve velké míře nelze samotné multifunkční zemědělství omezit jen na řadu čísel. Multifunkční zemědělství je přímo propojeno s ochranou krajiny a zachováním biodiverzity. Většina lidí si uvědomuje, že každá jejich aktivita ovlivňuje nejen společnost, ale i samotné životní prostředí. S modernizací a pokrokem se mění i příroda kolem nás, která je neustále devastována a životní prostředí se zhoršuje. Multifunkční zemědělství je jednou z možných cest, jak se pokusit o nápravu škod, či alespoň snahou zmírnit dopady našeho chování na životní prostředí. Výstupy, které není možné ocenit, vytvářejí volné pole pro nezamýšlené dopady tzv. externality (pozitivní/negativní), které jsou výsledkem lidského jednání (Wilson 2007).

Hlavní příčinou přítomnosti externalit je fakt, že vlastnická práva nejsou u veřejných statků dostatečně vymezena a nelze tedy ani určit vlastníka (vzduch, příroda, životní prostředí). Uplatněním konceptu multifunkčního zemědělství přináší pozitivní externality z toho důvodu, že samotný zemědělec přináší významný užitek i pro jeho okolí (Wilson 2007).

Příkladem této pozitivní externality může být například snížení eroze půdy, krajina a vodní toky bez chemikálií používaných v konvenčním zemědělství a čistý vzduch. Zemědělec uplatňováním principů ekologického zemědělství, které jsou také nedílnou součástí multifunkčního zemědělství, rozdělí velká pole na menší soustavu mezí, na kterých nebude používat průmyslová hnojiva nebo další chemické přípravky na ničení škůdců, příp. některá pole nechá zatravněná pro živočišnou výrobu. Pro krajinu to znamená snížení eroze orné půdy, jejímu odtoku do řek i s nebezpečnými chemikáliemi, případně snížení rizika přívalových povodní pro obyvatele žijící v blízkosti těchto polí. Krajina tak dostává přirozenější ráz a zlepšuje celkové životní prostředí. Pro samotného zemědělce však tento krok znamená více práce i nižší zisky z takto obhospodařovaných pozemků. Uplatněním těchto principů v zemědělství mají užitek i další lidé, za který však neplatí, a zemědělec tím nedostane zpět tyto finanční prostředky a tím přeneseně mají tito lidé z tohoto zemědělce zisk (Holman 2002). Zemědělec však musí tyto finanční prostředky dostat na zpět z důvodu vytvoření aspoň minimálních podmínek pro jeho činnost. V tomto případě však selhává samotný trh, protože zde není možné nabídnout konkrétní produkt, za

který by byl někdo ochotný zaplatit. Výsledkem selhání trhu se tak projevují negativní externality. Zde nastává otázka, jak podpořit a povzbudit zemědělce v současném tržním systému?

Typickou vlastností těchto veřejných statků je jejich nedělitelnost. Jak například ohodnotit dýchání vzduchu? Zde není přímé vlastnictví vymezeno. V tomto případě nastává problém s nastavením určitých principů a norem k zajištění jeho dostatečného množství a kvality. Zde přichází na řadu stát, aby jeho příslušné orgány stanovily příslušná opatření, prostřednictvím kterých bude jejich kvalita či výroba zajištěna a také případně finančně ohodnocena nebo v opačném případě sankcionována (Rutteová 2006/2007).

Multifunkční zemědělství, které propojuje jak produkční tak i mimoprodukční funkci, klade svým pojetím velký důraz na mimoprodukční funkci a tedy i na výrobu veřejných statků. Z ekonomického pohledu na multifunkční zemědělství lze také nahlížet jako na činnost přinášející užitek produkcí nekomoditních statků. Je však otázkou jak adekvátně číselně (finančně) ohodnotit právě všechny tyto nekomoditní výstupy, které zemědělec vytváří uplatňováním principu tohoto druhu zemědělské činnosti. Ekonomové se snaží všechny aspekty zemědělství převést do čísel, což je v mnoha případech velice omezující a především nedostačující. Jak lze ohodnotit netržní zboží, kde není nabídka ani poptávka, např. výše zmíněný čistý vzduch, zachovaný přírodní ráz krajiny, rekreace v přírodě atd. Otázkou tedy zůstává, jak dostatečně a adekvátně ohodnotit i v globálním měřítku kladné či záporné vlivy lidské činnosti, znečištění vzduchu či vodních toků, nebo krajinotvornou činnost umožňující přírodě její přirozenou obnovu a používání přírodních hnojiv k zamezení znečištění vodních zdrojů.

Ekonomové se sice shodují v tom názoru, že výstupy ze zemědělství, které není možné ohodnotit standardním způsobem pomocí trhu, musí být ohodnoceno jiným způsobem. Proto neustále zkoumají různými pohledy multifunkční zemědělství, a to především jaké aspekty mají být brány v úvahu a jakým způsobem mají být začleněny v jejich finančních rozvahách. Pro tyto nekomoditní výstupy nelze určit adekvátní tržní ocenění, proto je nutné hledat další alternativní možnosti mimotržního ocenění, umožňující

převést všechny nekomoditní výstupy do čísel. Z důvodu chybějících adekvátních finančních srovnání a rozdělení pomocí trhu musí do tohoto procesu ocenění vstoupit nezávislá veličina představovaná například státem. Z ekonomického hlediska, samotné číselné ohodnocení nekomoditních výstupů má nezanedbatelný význam také i v efektivnější alokaci zdrojů (Tošovská 2000).

Jednou z forem, jak na multifunkční zemědělství nahlížet, je pomocí strategie jednoduchých ekonomických modelů. Tato strategie hodnotí multifunkcionalitu jako vedlejší produkt zemědělské činnosti. V tomto ekonomickém pojetí je krajina se svými specifickými vlastnostmi vnímána jako ekonomický komplement. Typickým rysem je vzájemná závislost a provázanost, kdy při narušení jednoho prvku dochází k narušení celé soustavy. Ekonomické pohledy reprezentují strategie, ve kterých se ekonomové snaží vyjádřit peněžní hodnotu zemědělské produkce environmentálních statků, které označují jako multifunkční (např. vzduch, voda, živočichové, rostliny atd.). Ekonomickým ohodnocením „přírody“ máme určité možnosti tuto přírodu chránit a zachovat pro další generace. Mnoho ekonomů se přiklání k umístění relativní poctivosti, resp. spolehlivosti do státních a veřejných autorit, tzn. úřadů a orgánů, zmocněných k výkonu změn v zemědělství a ochraně dědictví předků pro další generace (Wilson 2007).

Ekonomové často kladou důraz na společnou produkci, kterou vnímají jako klíčový prvek k dosažení multifunkcionality. Společná produkce může být mnohem levnější, tedy s nižšími náklady, než kdyby výrobu zajišťovaly specializované firmy. Rizikem v tomto případě však může být postupné oddělení zemědělské aktivity od environmentálních výstupů, hodnot kulturního dědictví a krajinných prvků vytvořených zemědělstvím, a to negativními externalitami, způsobenými zemědělstvím (Wilson 2007).

4.1.2 Politické pojetí

Politika vzniká již v době, kdy začala vznikat první organizovaná společenství, kdy lidé vyjadřovali názory na svůj život a na své konání a rozdělovali si úkoly a role, což je dnes možné chápat jako udělování pravomocí. Názory lidí se různí, což je pro člověka

typické, a právě různost názorů je jádrem politiky. Politiku lze tedy chápat jako činnost, kdy lidé vytvářejí, prosazují a případně mění obecná pravidla, kterými se řídí (Danics 2009). Problém však nastává při získání politické moci a anonymnímu rozhodování ovlivňující život mnoha lidí. V regionální politice mají politická rozhodnutí přímý vliv na konkrétní lidi, a proto se za svá rozhodnutí konkrétně zodpovídá konkrétním lidem. Ovšem ve vysoké politice není za konkrétním politickým názorem určitý člověk nebo úzká skupina lidí zodpovídající za případně chybná rozhodnutí a v mnoha případech se také jejich idea diametrálně liší od skutečnosti. V době, kdy společnost prožívá hospodářský a technický pokrok ve všech oblastech lidské činnosti, a to i v zemědělství, se však muselo změnit politické prostředí. V tomto případě jsou však politická rozhodnutí klíčová pro další rozvoj multifunkčního hospodaření (Wilson 2007).

Společnost si čím dál více uvědomuje nutnost ochrany životního prostředí a především se i ve velké míře zajímá o své blízké okolí. Lidé si uvědomují přínos kvalitního a čistého životního prostředí a stále častěji hledají způsob jak toho dosáhnout. Politické prostředí si tuto skutečnost uvědomuje a politikové jsou nuceni na tento nový trend reagovat a přizpůsobit se. Jsou si sice vědomi nutnosti ochrany životního prostředí pro další generace, ovšem způsoby ochrany a prosazování principů multifunkcionality se v některých případech podstatně liší. V případě ochrany životního prostředí je zde velice často zmiňována právě multifunkcionalita jako nástroj, jak snížit negativní vlivy působení člověka na životní prostředí.

Obdobně jako v debatách o ekologické společnosti, kde se ekologický aspekt vnášel do materiálních lidských aktivit, stejně jako do myšlení a chování lidí, je nutné hledat cesty jak dosáhnout trvalého efektu, společně se snahou politického smýšlení multifunkční zemědělství trvale začlenit do politických programů (Wilson 2007). Multifunkcionalita je zde vnímána jako externí aspekt ovlivňující politiku a politika je nástroj k formování multifunkcionality, která se tak stává její koncepcí.

4.1.2.1 Multifunkční zemědělství v politice

Některé politické názory prosazují názor, že právě důvěra v politiku životního prostředí je tím správným směrem k realizaci multifunkčního zemědělství na různých úrovních politiky. Tento směr nám umožňuje nastavit úroveň politiky na mezinárodní úrovni a nastavit podmínky získání finančních podnětů, ale prosazení těchto politik na regionální úrovni bez dokonalé znalosti místních podmínek je velice obtížné. V tomto směru se také tyto politiky velice často setkávají s nepochopením ve spojení s jejich praktickým využitím.

Jeden z politických směrů staví na argumentu, že politika má pouze navrhovat a regulovat vztah mezi zemědělskou výrobou a společností. Tato myšlenka staví na faktu, že politika má být zásadním klíčovým regulačním prvkem vedoucím k multifunkcionalitě v zemědělství.

Všeobecně strukturalistické pohledy jsou založeny na tom, že politika svými konkrétními politickými návrhy a možnostmi regulace umožní rozvoj multifunkčního zemědělství. V tomto směru je na životní prostředí nahlíženo jako na jeden z podstatných prvků realizace politiky multifunkčního zemědělství, ale i také jako na nástroj interakce zemědělství a společnosti.

V politickém prostředí se na multifunkcionalitu nahlíží několika způsoby a hledání kompromisu a jednotného názoru je tím pádem velice obtížné, ne-li nemožné. Jeden z politických směrů například zastává názor, že multifunkcionalita by měla být hlavní koncepcí v zemědělské politice, ale další politický směr však staví na myšlence, že koncept multifunkcionalit je pouze příklad pro politickou ideu a jako její samotná myšlenka není reálná; ta i tato idea představuje pouze směr, ke kterému mají politická rozhodnutí směřovat. Vzhledem k tomu, že o multifunkčním zemědělství jako takovém se také mluví pouze abstraktně, je tak obtížné najít společný politický koncept.

Samotná politická rozhodnutí však mají pro využití konceptu multifunkcionalit v zemědělství zásadní význam a může napomoci snížit vliv samotného selhání trhu a snížit

negativní externality. Podle OECD však politika nemusí být vždy tou nejlepší variantou k podpoře multifunkčního zemědělství. Politika pod záštitou multifunkcionality kompenzuje některým výrobcům zemědělské produkce v nepřiměřeně vysoké míře ztrátu jejich zisku bez jejich zpětné odezvy a důraznějšího uplatnění multifunkčního zemědělství. Ovšem pro zemědělce uplatňující zásady multifunkcionality v zemědělství jsou kompenzace ztrát formou dotací životně důležité.

Výroba potravin byla a i nadále bude základní složkou zemědělství, ale do budoucna důležitým aspektem zemědělské činnosti se stává zachování a ochrana důležitých přírodních zdrojů, které s postupným vývojem lidstva začínají nabývat na důležitosti. Z globálního hlediska je samotné zemědělství nenahraditelné a také vždy bylo nedělitelnou složkou politiky. Pro budoucnost především otázky ochrany a zachování přírodních zdrojů, podle dosavadního vývoje lidstva a jeho činnosti, budou a musí být klíčovou součástí politiky.

4.1.3 Sociálně-kulturní pojetí (holistické pojetí)

Ekonomické pojetí, obdobně jako politické pojetí, vnímá multifunkční zemědělství pouze z úzké perspektivy svého vnímání. Ekonomika je zaměřena na zisk a politika na moc (Wilson 2007). Člověk jako tvor společenský vytváří mezi sebou určité sociální svazky a společně se podílí na vytváření společné kultury. Člověk si svým chováním, vzděláním zkušenostmi atd. v těchto skupinách vytváří určitou pozici a společně s ostatními lidmi si vytvářejí vzájemné sociální vztahy, které se navzájem ovlivňují. A právě sociálně-kulturní pojetí se snaží zakotvit do chování lidí principy multifunkcionality v zemědělství. Principy multifunkcionality potažmo ekologického zemědělství není nic nového, naši předci tyto principy uznávali a také se jimi řídili. Odklon od ekologického zemědělství umožnil až průmyslový rozvoj a především vývoj nových chemických prostředků používajících v zemědělství na zvýšení množství úrody a hubení škůdců. Takže lidé se pouze vrací ke zvykům svých předků, kteří přírodu znali z důvodu samotného přežití velice dokonale, a to jednodušeji se jim princip multifunkcionality začlenil do jejich běžného života. Sociálně-kulturní pojetí se však snaží dosáhnout toho, aby lidé

vnímali multifunkcionalitu mnohem šířeji a zároveň si uvědomovali zejména její budoucí dopad na celou společnost.

Sociologové a geografové používají ke zkoumání multifunkcionality holistický přístup, a to tak, že zkoumají nejen jak působí ekonomika a politika na společnost, ale pro své závěry berou v úvahu i samotné kulturní a sociální aspekty chování lidí. I přesto, že ekonomika a politika jsou nedílnou součástí života lidí, výzkum samotného sociálního a kulturního chování lidí jde mnohem dále a více do hloubky. A právě holistické výklady se neztotožňují s politickým a ekonomickým pojetím.

Holistické výklady kritizovaly strukturalistické vysvětlení multifunkčního zemědělství v politickém a ekonomickém rámci. Základní rozpor je v tom, že politický výklad konceptu multifunkcionality je výsledek obtížných reformních procesů a také vzájemných sporů v jejich různém výkladu. Multifunkcionalita by však měla zahrnovat mnohem širší oblast lidského života, např. kulturní dědictví, které však nelze vyjádřit penězi, což znamená, že to nelze zahrnout do ekonomického pojetí a tím i politika ztrácí základní měřítko, kterým se mohou řídit čísla.

Holistické pojetí společně propojuje ekonomické, politické, kulturní a sociální aspekty. Multifunkcionalita zde není chápána pouze z hlediska produktivity a konkurenceschopnosti na trhu, ale především z hlediska stanovení podmínek a strategií pro její udržitelný rozvoj, což znamená zajistit rozvoj venkova a přitom přírodu zachovat pro další generace šetrnějším zacházením s přírodními zdroji. A právě aspekty jako multifunkcionalita, životní prostředí a společnost vytvářející společenské procesy rozvíjejí venkov. Multifunkcionalita a rozvoj venkova jsou klíčem k Evropskému modelu multifunkčního zemědělství, neboť propojuje ekonomické, sociální a environmentální aspekty. První organizací akceptující vzájemnou vazbu mezi multifunkčními a společenskými procesy a udržitelností životního prostředí byla FAO (Wilson 2007).

Tab 1: Shrnutí různých pojetí multifunkčního zemědělství

Ekonomické pojetí	Politické pojetí	Sociálně-kulturní (holistické) pojetí
- alokace zdrojů a jejich přeměna - nakládání s nerostnými surovinami - hospodaření - (příjmy / zisk, výdaje / ztráta) - propojení produkční a mimoprodukční funkce	- legislativa - tvorba pravidel a dohled nad jejich dodržováním - reformy - rozhodování - tvorba strategie - různost názorů - konsensus	- sociální vztahy - vzájemné interakce - kulturní dědictví - (postoje, zvyky, vzdělání)
Charakterové vlastnosti		
- ekonomická únosnost - životaschopnost - konkurenceschopnost	- politika jako nástroj k formování multifunkčního zemědělství - politika životního prostředí	- propojení ekonomických, politických a sociálních aspektů - udržitelný rozvoj
Dopady		
- vznik externalit pozitivních i negativních	- Snížit negativní externalitu - podpořit a motivovat zemědělce	- stanovit podmínky a strategie pro udržitelný rozvoj - porozumět lidem a venkovskému prostoru a jeho potřebám
Výsledek		
- ZISK	- MOC	- udržitelný rozvoj venkova
Klady		
- kvalitní a čerstvá produkce - ochrana životního prostředí - zvýšení životní úrovně obyvatel - rozvoj venkova	- vznik podpůrných programů - dotace	- spokojený venkov - uchování kulturního dědictví pro další generace
Zápory		
- vyšší provozní náklady - vyšší cena pro spotřebitele	- nepochopení potřeb zemědělců a případně chybné závěry	- různé priority (každý chce něco jiného)

4.2 Znovuobjevení venkovského prostoru

Multifunkcionalita je spojena se „znovuobjevením“ paradigmatu rozvoje venkova, kdy se začalo na multifunkcionalitu nahlížet jinak. Jak se měnila společnost, která byla vnímána více jako celek, měnilo se i zemědělství. Bylo zřejmé, že lidé jsou aktéry společnosti a tudíž i konceptu multifunkčního zemědělství. Bez lidí se nic neděje, lidské úsilí je patrné všude. K tomu se přizpůsobovaly i zavedené metody, které dostávaly nový kabát ve formě nového přístupu k zemědělství. Zcela se proměnil pohled na zemědělství, k čemuž se přizpůsobili původní cíle i nástroje (Wilson 2007).

Konkurenceschopnost zemědělství je dnes nahrazena konkurenceschopností venkovských oblastí, zemědělství dnes doplňují doprovodné služby jako např. venkovská turistika, řemeslná výroba a mnoho dalších aktivit. Podpory a subvence nahradily investice. Národní vlády a zemědělce nahradili noví aktéři, kterými jsou všechny úrovně veřejné správy a různí aktéři z veřejného i soukromého sektoru (Geography 30. října 2011).

S tím souvisí koncept udržitelnosti. Aby venkov prosperoval a rozvíjel se, musí zajistit ekonomickou únosnost, trvalou udržitelnost a konkurenceschopnost. Zachovat udržitelnost reprezentuje schopnost uspokojit základní potřeby současné generace, aniž by byla narušena schopnost uspokojení generace budoucí. V praktickém životě zemědělců se jedná o trvalou schopnost zemědělského podniku vyrábět potraviny neustále, tzn. bez časového omezení a bez zatížení životního prostředí. Princip trvalé udržitelnosti se skládá z pěti základních úrovní:

- 1) Ekologická úroveň je reprezentována respektováním přirozeného koloběhu v přírodě.
- 2) Socioekonomická úroveň se projevuje racionálním chováním lidí (např. recyklace, třídění odpadu, atd.). Šetrné zacházení se všemi zdroji a odpady moderní společnosti vede ke snížení dopadů lidských aktivit na životní prostředí.
- 3) Morálně-etická úroveň je založená na přírodě, kdy člověk je součástí přírody.
- 4) Ekonomická úroveň hodnotí přínosy a důsledky prostřednictvím číselného vyjádření.
- 5) Politická úroveň ukotvuje funkce státu při řešení problémů do legislativních norem.

To vše respektuje i multifunkční zemědělství. Společným rysem, který propojuje koncept udržitelnosti s multifunkčním zemědělstvím je udržení a zachování zdravé přírody pro současnou i budoucí generaci (Zemědělská fakulta: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 1. června 2010).

Venkovské oblasti se potýkají s problémem stálého obyvatelstva žijícího na venkově a udržitelností zemědělství ve venkovských oblastech. Evropský model zemědělství má tyto problémy pomáhat řešit prostřednictvím nástrojů k rozvoji venkova. Ze strany státu jde o výraznou pomoc jak podpořit zemědělce i venkov. Ze strany samotných zemědělců a místních obyvatel to již není tak zřejmé. Samozřejmě dotace zemědělce podpoří, ale otázkou je, na jak dlouho. Zde se ukazuje, že zemědělec musí být velmi dobrým podnikatelem a manažerem s jasnou vizí.

Nové paradigma rozvoje venkova definuje tabulka viz níže.

Tab 2: *Nové paradigma venkova*

Nové paradigma venkova

	Starý přístup	Nový přístup
Cíle	Rovnoměrné rozdělení, příjmy zemědělců, konkurenceschopnost zemědělství	Konkurenceschopnost venkovských oblastí, zhodnocení místních aktivit, využití nevyužívaných zdrojů
Hlavní cílové sektory	zemědělství	Různé sektory venkovské ekonomiky (např. Venkovská turistika, řemeslná výroba, zpracovatelský průmysl, informační technologie)
Nástroje	Podpory (subvence)	Investice
Klíčoví aktéři	Národní vlády, zemědělci	všechny úrovně veřejné správy (nadanárodní, národní, regionální a místní), různí místní aktéři z veřejného i soukromého sektoru

Zdroj: OECD (2006) , str. 60

4.3 Vývoj multifunkčního zemědělství

Venkov je tvořen především lidmi a zemědělstvím. Přes neustálý pokles trvale žijících obyvatel na venkově se v současné době situace zlepšuje a venkov se postupně znovu rozvíjí. Částečně tomu napomáhá i vývoj společnosti, jejich hodnot a jejich myšlení. Lidé zatoužili po změně a tu následně realizovali formou změny životního stylu, zájmu o zdravé stravování a současně se začali více zajímat o bioprodukty z místních zdrojů. Lidé zatoužili po zdravém vzduchu, tichu a odpočinku. V lidech se probudil zájem o životní prostředí a o jeho ochranu. Podstatné však je nejen něco vybudovat, ale také snaha o to, aby výsledek byl a udržitelný a trvalý.

Faktem je, že tomu pomáhá nejen pokrok, ale nemalým přispěním také stát. Rozvoj venkova je úzce spjat s multifunkčním zemědělstvím společně s koncepcí udržitelnosti, neboť svým šetrným přístupem pomáhá přírodě udržet a zachovat krajinu silnou a zdravou. Výhodou multifunkčního zemědělství, v rámci rozvoje venkova, je jeho přizpůsobení se specifickým podmínkám venkovských oblastí. Multifunkční zemědělství má mnoho podob stejně jako venkovské oblasti. Tento druh zemědělské činnosti přináší užitek nejen krajině, ale i lidem zvýšenou potřebou pracovních příležitostí, produkcí domácích produktů a dalších nabízených služeb. Multifunkční zemědělství má nezastupitelné místo v rozvoji venkova pro ekonomické, politické a sociální aspekty a pro rozvoj venkova je podporou a výraznou pomocí.

Multifunkcionalita se vyvíjela postupně stejně jako zemědělství, které již dávno neplní pouze potravinovou funkci. Dnes zemědělství plní další významné funkce s mimoprodukčním přínosem, jako je ochrana životního prostředí, krajinotvorná funkce a sociální funkce. Díky multifunkcionalitě není venkov závislý na jednom zdroji či aktivitě, ale zpravidla jde o více činností souběžně, což poskytuje zemědělcům podstatné snížení (rozložení) rizika a zvýšení udržitelnosti v ekonomickém rámci (Agronavigátor 30. října 2011). Jádrem multifunkčního zemědělství je dodržování ekologických principů v zemědělství, což znamená veškeré zemědělské aktivity provádět bez chemikálií. V ekologickém zemědělství mnozí ekozemědělci dávají přednost chovatelství, než-li pěstitelství. Chov není tak náročný a především je ekonomicky stabilnější oproti pěstování zeleniny a obilí. Přitom poptávka po biozelenině a biovoci roste. Ekologické pěstování

zeleniny a ovoce bez chemie je však z důvodu vyššího ohrožení chorobami a škůdci méně výnosné a je nutné tento nižší výnos kompenzovat vyšší cenou produktu (Agronavigátor 30. října 2011).

4.3.1 Současná úloha multifunkčního zemědělství

Od poloviny minulého století se uznává, že mimoprodukční funkce multifunkčního pojetí zemědělství má mimořádný význam pro trvale udržitelný rozvoj venkova i celé společnosti. Dříve byla mimoprodukční funkce chápána jako vedlejší, méně významná činnost a v případě jejího provozování byla prováděna jako ta poslední nejméně významná činnost.

Dnes je mimoprodukční funkce chápána jako jedna z důležitých aktivit a lze ji rovnocenně srovnávat s produkční funkcí. Dnes si jsou produkční i mimoprodukční funkce navzájem rovny a jsou spolu navzájem úzce propojeny.

V produkční funkci dochází ke změně přístupu k zemědělství od kvantitativního směrem ke kvalitativnímu přístupu. Dodržování ekologických standardů a podpora místní ekonomiky se stává nedílnou součástí nově se rodící koncepce multifunkčního zemědělství. Přínos skýtá i pro drobné farmáře v odlehlých horských oblastech, neboť Evropská unie umožňuje prostřednictvím dotací rozvíjet i takto odlehlá místa a umožňuje rozšířit možnosti podnikání. Jednou z možností je rozšíření nabízených služeb v zimním i v letním období formou ubytování případně další rozšířenou škálou služeb orientovanou na zájem a potřeby zákazníků.

Mimoprodukční funkce se skládá s netržních statků, vedoucí ke zlepšování celkového stavu zemědělských a venkovských oblastí, venkovské krajiny, biodiverzity na zemědělských a přilehlých půdách. Doprovodné služby přispívají k sociálně-ekonomické životaschopnosti venkovských komunit, kulturnímu a historickému dědictví, rekreaci místních obyvatel i turistů, čistotě vod a půd. Vytváří také příznivější podmínky pro chov hospodářských zvířat. Přínosem je zdravotní bezpečnost a kvalita potravin (Agris 1. června 2010).

4.3.2 Přínos multifunkčního zemědělství

Multifunkční zemědělství klade na farmáře velmi vysoké nároky související s širokým rozsahem činností a služeb. Farmář je současně podnikatelem, který musí řešit úkoly spojené nejen přímo se samotnou realizací podnikatelského záměru, ale i zvýšenou mírou administrativy spojenou s tímto druhem podnikatelské činnosti. Jako každá činnost, tak i multifunkční zemědělství přináší určitá pozitiva i negativa oproti zemědělské výrobě v klasickém pojetí.

4.3.3 Klady multifunkčního zemědělství

Samotné klady multifunkčního zemědělství lze dále rozdělit na přínos pro samotné zemědělce/farmáře a přínos pro celý region. Přínosem pro region je fakt, že multifunkční zemědělství je orientováno na ekologické zemědělství. Tento druh zemědělství zbytečně nezatěžuje krajinu chemikáliemi, které se používají v klasickém zemědělství na zvýšení produkce či ochranu rostlin před škůdci, ale používá pouze ověřené postupy vhodné pro dané místo při výrobě zemědělských produktů a využívá místní zdroje. Tento druh zemědělství se začíná rozšiřovat také v okolí velkých měst, z důvodu přiblížení ke koncovému zákazníkovi. Tímto získává jak zemědělec, jemuž se snižují náklady na dopravu, ale i zákazník, který dostane vždy čerstvé produkty. Právě přímý prodej produktů zemědělské výroby je pro mnohé prvovýrobce základním druhem prodeje oproti prodeji do velkých obchodních středisek, které také mají odlišné požadavky na dodávku odebíraného zboží. V mnoha případech je také některými zákazníky přímý nákup zemědělských produktů preferován pro možnost zajistit si kvalitní zboží s vědomím přímé vazby na výrobce a tím i možnost garantované kvality. Přímým kontaktem s prvovýrobce je také samotný zákazník informován o daném produktu, případně možnosti a vhodnosti skladování nebo dalšího zpracování.

Multifunkční zemědělství také umožňuje farmářům určitý finanční přínos i mimo hlavní sezónu, kdy je pozornost soustředěna na zemědělskou činnost (např. provozování samostatných služeb spojené s regionem (turistika, ubytování atd.).

4.3.3.1 Zápory multifunkčního zemědělství

Hlavním problémem multifunkčního zemědělství se může stát relativně vysoký věk majitelů farem. Tato skutečnost může mít v dlouhodobém horizontu negativní vliv právě se zachováním tohoto druhu hospodaření na jednotlivých farmách. Jednou z příčin je také malá atraktivita ekologického zemědělství pro mladší generace související se zachováním stabilního příjmu. Hlavní příjem je většinou pouze v hlavní sezóně z prodeje zemědělských produktů a mimo toto období příjem znatelně klesá (Klapka, Klapková a Martinát 2005).

Z důvodu orientace multifunkčního zemědělství na ekologické zemědělství přináší také nemalé problémy s dodržováním přísných a složitých předpisů mnohdy vyžadující odbornou erudici. Samotné ekologické zemědělství je také finančně náročné a bez potřebných dotací není možná konkurenceschopnost na trhu. I přes snahu ulehčit ekofarmářům podnikání, právní legislativa se mění tak rychle, že i podnikatel (farmář) se nestačí zorientovat. Vyřízení samotné administrativy spojené se žádostí o dotaci je pro mnoho farmářů příliš složitá a kromě samotné výroby se musí zabývat samotnou administrativou související s podnikáním a mnohdy se neobejde bez potřebného poradenského servisu. Z důvodu velmi složité a přísné legislativy může nastat drobná administrativní chyba při vyřizování dotací a následné sankce formou odebrání dotací může pro ekofarmu znamenat její přímé ohrožení existence (Dittrichová 2008; Klapka, Klapková a Martinát 2005).

5 Empirická část

Zemědělská činnost, a konkrétně multifunkční zemědělství, zahrnuje širokou škálu různorodých aktivit zaobírající se nejen samotnou zemědělskou činností, ale i dalšími činnostmi přispívající k rozvoji venkova v souladu s ekologickými principy a postupy hospodaření. Pro podporu a rozvoj multifunkčního zemědělství a uplatňování jejich principů byly vypracovány potřebné dokumenty, a to jak v rámci EU, tak i v rámci České republiky. Z důvodu velice širokého záběru multifunkčního zemědělství je také možnost čerpání z širokého spektra fondů a podpůrných programů. Pro ucelený přehled a možnost efektivního čerpání finančních prostředků na programy uplatňující principy multifunkčního zemědělství je potřebné znát širokou škálu dokumentů a strukturu jednotlivých fondů a programů a potřebné legislativy ČR, ale i EU.

5.1 Strukturální fondy

Strukturální fondy (SF) slouží k podpoře regionální politiky EU a na základě přesně definovaných cílů a priorit lze z těchto fondů čerpat. Konkrétně z Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF) a Evropského sociálního fondu (ESF) (Strukturální fondy 30. října 2011).

5.1.1 Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF)

ERDF je zaměřen na pomoc regionům, které trpí dlouhodobou nezaměstnaností a nízkými příjmy. Fond podporuje oblasti s geografickým či přírodním znevýhodněním (horské nebo řídce osídlené regiony). Fond tak podporuje a přispívá investicemi do tvorby nových pracovních míst ve výrobní sféře a podpory rozvoje infrastruktury. Dále ERDF podporuje rozvoj malého a středního podnikání a také místní rozvojové projekty. Cílem ERDF je vyrovnat rozdíly mezi regiony a posílit tak hospodářskou a sociální soudržnost v rámci EU. Podporuje investiční projekty. Evropský fond pro regionální rozvoj poskytuje finanční prostředky v rámci tří cílů regionální politiky: Konvergence, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost a Evropská územní spolupráce (Hudečková a kol. 2006).

5.1.2 Evropský sociální fond

ESF je zaměřen na podporu profesního vzdělávání, rekvalifikaci zaměstnanců a systémů spojených se zaměstnaností. Podporuje neinvestiční projekty. Je soustředěn na podporu nezaměstnaným a znevýhodněným skupinám (ženy, handicapovaní atd). Evropský sociální fond podporuje vytváření sítí vzdělávacích institucí, čímž se spolupodílí na rozvoji lidského kapitálu. Evropský sociální fond poskytuje finanční prostředky v rámci dvou cílů regionální politiky: Konvergence, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost (Hudečková a kol. 2006).

5.2 Národní strategické dokumenty pro období 2007-2013

Základními strategickými dokumenty pro rozvoj ČR pro období 2007-2013 přímo vycházejí z legislativy EU a mají umožnit propojit legislativu ČR s legislativou EU. Jedná se o dva základní dokumenty, kterými jsou Národní rozvojový plán ČR 2007-2013 (NRP) a Národní strategický referenční rámec ČR pro období 2007-2013 (NSRR).

5.2.1 Národní rozvojový plán ČR 2007-2013 (NRP)

NRP je výchozím strategickým dokumentem ČR pro zpracování Národního strategického referenčního rámce (NSRR). NRP reprezentuje národní strategie ČR a slouží jako podpůrný dokument pro usnadnění získání finančních prostředků z evropských fondů. Konkrétně jsou zde zapracovány způsoby realizace politiky Hospodářské a sociální soudržnosti EU (HSS). Tento dokument vychází ze hlavních strategických priorit EU na období 2007-2013 a pro potřeby je NRP na období 2007-2013 rozpracován na několik základních úrovních (Chvojková, Květoň a kol. 2007):

- analýza současné situace;
- SWOT analýza;
- cíle, strategie, priority NRP na období let 2007 – 2013;
- zaměření operačních programů;
- rozložení finančních zdrojů mezi prioritní oblasti;
- řízení a koordinace politiky soudržnosti v ČR.

5.2.2 Národní strategický referenční rámec ČR pro období 2007-2013 (NSRR)

NSRR je základním programovým dokumentem ČR pro využívání fondů EU v období 2007-2013. Východiskem je NRP. NSRR analyzuje hospodářský vývoj v ČR, vymezuje silné stránky, které jsou důležité pro zlepšení konkurenceschopnosti, definuje problémové oblasti, které brání udržitelnému rozvoji, rozebírá strategické cíle a definuje jednotlivé operační programy, programové dokumenty a jejich zaměření (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

NSRR ČR analyzuje hospodářský vývoj v ČR, definuje její slabá a silná místa a především nastavuje rámec čerpání z strukturálních fondů EU a Fondu soudržnosti. V NSRR je popsána celková struktura čerpání z fondů EU i jednotlivých operačních programů a je připomínkována a schvalována Evropskou komisí (Strukturální fondy 30. října 2011).

5.2.3 Operační programy (OP)

Operační programy jsou strategickými dokumenty rámcově vymezené pro konkrétní oblast podpory. Poskytují žadatelům základní informace o účelu prostředků. OP jsou nástrojem NRP/NSRR a politik jednotlivých států. Jednotlivé OP jsou rozpracovány do tzv. prioritních os, které představují hlavní směry intervence. Osy jsou rozpracovány do několika oblastí podpory (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

Operační programy si projednává každá členská země s Evropskou komisí. Operační programy jsou zprostředkujícím mezistupněm mezi třemi hlavními evropskými fondy (Evropský fond pro regionální rozvoj, Evropský sociální fond a Fond soudržnosti) a konkrétními příjemci finanční podpory v regionech a členských státech. Jedná se o strategické dokumenty, které napomáhají naplnit priority hospodářské a sociální soudržnosti EU a rovněž jsou výraznou pomocí k prosazování individuálních zájmů členských států (Strukturální fondy 30. října 2011).

ČR si pro období 2007-2013 vyjednala 26 operačních programů. Jedná se o tématické operační programy, regionální operační programy a ostatní operační programy.

5.2.3.1 Pro Cíl „Konvergence“

Tématické operační programy, jejichž obsahem je řešení určité oblasti (doprava,

lidské zdroje a zaměstnanost atd.). Tyto operační programy jsou určeny pro všechny regiony ČR a je jich 8 (Strukturální fondy 30. října 2011):

- OP Životní prostředí

Tento program je spolufinancovaný z ERDF a CF. Řídícím orgánem je Ministerstvo životního prostředí. OP je zaměřen na zlepšení kvality životního prostředí a zdraví obyvatel. Je rozčleněn do 8 prioritních os s několika oblastmi podpory. Jedná se o zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní (snižování znečištění vod, zlepšení jakosti pitné vody), zlepšování kvality ovzduší a snižování emisí, udržitelné využívání zdrojů energie (výstavba nových zařízení a rekonstrukce stávajících zařízení, realizace úspor energie a využití odpadního tepla, environmentálně šetrné systémy vytápění), zkvalitnění nakládání s odpady a odstraňování starých ekologických zátěží, omezování průmyslového znečištění a snižování environmentálních rizik, zlepšování stavu přírody a krajiny (implementace a péče o území soustavy Natura 2000, podporu biodiverzity, obnovu krajinných struktur, optimalizaci vodního režimu krajiny, podporu regenerace urbanizované krajiny, prevence sesuvů a skalních řícení, monitorování geofaktorů a následků hornické činnosti spolu s hodnocením neobnovitelných přírodních zdrojů včetně zdrojů podzemních vod), rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- OP Lidské zdroje a zaměstnanost

je spolufinancovaný z ESF. Řídícím orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí. OP je zaměřen na snížení nezaměstnanosti formou aktivní politiky na trhu práce a profesního vzdělávání a na zvyšování kvality veřejné správy (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- OP Podnikání a inovace

je spolufinancovaný z ERDF. Řídícím orgánem je Ministerstvo průmyslu a obchodu. OP je zaměřen na podporu malého a středního podnikání, tzn. vznik a rozvoj podniků (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- Integrovaný OP (IOP)

je spolufinancovaný z ERDF. Řídícím orgánem je Ministerstvo pro místní rozvoj. IOP je zaměřen na několik oblastí podpory, které zajišťuje státní správa či orgány územní veřejné správy. Jeho orientací je modernizace veřejné správy, zvýšení kvality a dostupnosti veřejných služeb a podpora cestovního ruchu a územního rozvoje (strukturální fondy

30. října 2011). IOP podporuje rozvoj cestovního ruchu, kultury, informační společnosti, péči o zdraví, bydlení, čímž vytváří jednotný přístup pro zvýšení atraktivnosti, konkurenceschopnosti a kvality života ve venkovských oblastech a městech ČR (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- OP Doprava

Tento program je spolufinancovaný z ERDF a CF. Řídícím orgánem je Ministerstvo dopravy. OP je zaměřen na zkvalitnění infrastruktury s orientací na vzájemnou provázanost železniční, silniční a říční dopravy (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Tento program je spolufinancovaný z Evropského sociálního fondu (ESF). Řídícím orgánem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. OP je zaměřen na rozvoj lidských zdrojů. Úkolem OP je zkvalitnit a modernizovat systém celoživotního vzdělávání a podpořit tak rozvoj společnosti a zvýšení konkurenceschopnosti (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

-OP Výzkum a vývoj pro inovace

je spolufinancovaný z ERDF. Řídícím orgánem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. OP je zaměřen na podporu posílení růstu konkurenceschopnosti státu a orientace na znalostní ekonomiku a tvorby pracovních míst v regionech a posílení výzkumu a vývoje v regionech (Chvojková, Květoň a kol. 2007).

- OP Technická pomoc

je spolufinancovaný z ERDF. Řídícím orgánem je Ministerstvo pro místní rozvoj. IOP je zaměřen na podporu efektivního řízení, kontroly, sledování a vyhodnocování realizace NSRR. Cílem OP je vytvořit jednotné prostředí s efektivním finančním řízením, monitorováním, administrativou a publicitou a zajistit tak podporu řízení a koordinaci programového období 2007-2013 (Strukturální fondy 30. října 2011).

- Regionální operační programy (ROP)

ROP jsou určeny pro jednotlivé regiony soudržnosti NUTS 2 s výjimkou hlavního města Prahy (Chvojková, Květoň a kol. 2007; Strukturální fondy 30. října 2011):

- ROP Jihovýchod (Jihomoravský kraj a kraj Vysočina),
- ROP Jihozápad (Jihočeský a Plzeňský kraje),

- ROP Moravskoslezsko (Moravskoslezský kraj)
- ROP Severovýchod (Liberecký, Královéhradecký a Pardubický kraj),
- ROP Severozápad (Karlovarský a Ústecký kraje),
- ROP Střední Čechy (Středočeský kraj),
- ROP Střední Morava (Olomoucký a Zlínský kraje).

5.2.3.2 Pro Cíl „Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost“

Pro hlavní město Praha jsou vytvořeny dva operační programy:

- OP Konkurenceschopnost,
- OP Adaptabilita a zaměstnanost.

(Chvojková, Květoň a kol. 2007; Strukturální fondy 30. října 2011).

5.2.3.3 Pro Cíl „Evropská územní spolupráce“

Programy přeshraniční spolupráce jsou určeny pro příhraniční regiony pro podporu spolupráce:

- OP přeshraniční spolupráce ČR – Rakousko
- OP přeshraniční spolupráce ČR – Slovenská republika
- OP přeshraniční spolupráce ČR – Svobodný stát Sasko
- OP přeshraniční spolupráce ČR - Polsko
- OP přeshraniční spolupráce ČR – Bavorsko
- OP meziregionální spolupráce
- OP nadnárodní spolupráce

5.3 Společná zemědělská politika

Společná zemědělská politika je součástí takzvaného prvního pilíře EU, tj. Evropská společenství. Společnou zemědělskou politiku podporují dva fondy Evropský zemědělský záruční fond (EAGF) a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EAFRD):

- EAGF podporuje financování tržních a dalších opatření, tzn. přímé platby na plochu, intervenční opatření;

- EAFRD podporuje financování programů rozvoje venkova a účelem je zvýšit konkurenceschopnost zemědělství a lesnictví, zlepšit životní prostředí, zvýšit kvalitu života na venkově a podpořit diverzifikaci hospodářství venkova (Euroskop 1. září 2011).

5.3.1 Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013 (NSPRV)

Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013 vychází z hlavních strategických priorit EU pro období 2007-2013 a její základní část je rozdělena do šesti celků.

- **První část** se zabývá analýzou stavu venkova ČR z hlediska ekonomického, environmentálního a sociálního. K rozboru využívá měřitelných indikátorů a SWOT analýzy, které mapují a vyhodnocují situaci ve venkovských oblastech ČR.

- **Druhá část** mapuje celkovou strategii rozvoje venkova, a to strategická východiska, vize, globální cíl atd.

- **Třetí část** definuje strategii, cíl a priority směřující k zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví a má za cíl vytvořit silné a dynamické zemědělsko-potravinářské odvětví. Iniciativa je očekávána především od místních obyvatel formou partnerství, kdy jsou si všichni rovni a jde jim o splnění společného cíle. Iniciováním vytváření a rozvojem místních partnerství a využití vnitřního potenciálu venkova se zabývá LEADER, který má ve svém programu zlepšování řízení a mobilizaci vnitřního rozvojového potenciálu.

- **Čtvrtá část** pojednává o programu rozvoje venkova a finančním rámci při rozdělování finančních zdrojů.

- **Pátá část** se věnuje vnitřní a vnější soudržnosti NSPRV a doplňkovosti s ostatními nástroji Společenství se společným globálním cíli, kterým je rozvoj venkova ČR založeného na dodržování principů udržitelného rozvoje s ohledem na krajinu a životní prostředí.

- **Šestá část** je věnována finančnímu zajištění celostátní a evropské sítě pro rozvoj venkova a definici úkolů. Úkolem Celostátní sítě pro rozvoj venkova je analýza a šíření informací o patřících Společenství. Úkolem Evropské sítě pro rozvoj venkova je sběr,

zpracování a výměna informací (Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013).

5.3.2 Program rozvoje venkova ČR (PRV)

PRV je programový dokument sloužící k čerpání prostředků z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova na období 2007-2013. Tento rozsáhlý dokument má přispět k naplnění cílů Lisabonské strategie a obsahuje následující základní kapitoly:

- Analýza situace z hlediska silných a slabých stránek, zvolená strategie pro jejich řešení a vyhodnocení ex-ante;
- Odůvodnění zvolených priorit s ohledem na strategické pokyny společenství a národní strategický plán rozvoje venkov;
- Informace o osách a opatřeních navrhovaných pro každou osu a jejich popis, včetně konkrétních ověřitelných cílů a ukazatelů, které umožňují měřit pokrok, účinnost a účelnost program;
- Finanční plán;
- Indikativní členění financování podle opatření programu rozvoje venkova z hlediska veřejných a soukromých výdajů (v euro, za celé období);
- Doplňkové vnitrostátní financování;
- Prvky potřebné pro hodnocení podle pravidel hospodářské soutěže, případně seznam programů podpory schválených na základě článků 87 - 89 smlouvy k využívání při provádění programu;
- Informace o doplňkovosti programu ve vztahu k opatřením financovaným dalšími nástroji společné zemědělské politiky, prostřednictvím politiky soudržnosti a nástrojem podpory společenství pro rybolov;
- Prováděcí opatření k programu;
- Určení partnerů podle článku 6 nařízení rady a výsledky konzultací s partnery (MZe ČR Program rozvoje venkova české republiky na období 2007 – 2013).

5.4 Úskalí uplatňování zemědělské politiky EU a ČR v souvislosti s multifunkčním zemědělstvím

Základní dokumenty ČR umožňující čerpat z různých podpůrných fondů EU; pro podporu rozvoje venkova jsou výše zmíněné: Národní rozvojový plán ČR 2007-2013 (NRP), Národní strategický referenční rámec ČR pro období 2007-2013 (NSRR) a související Operační programy. V rámci těchto operačních plánů lze také efektivně čerpat na projekty související s rozvojem venkova zapadající do plánu multifunkčního zemědělství. Na tyto projekty lze využít dotace především OP Životní prostředí, Integrovaný OP (IOP) případně OP Doprava. Další možnosti čerpání dotací z evropských fondů za přispění ČR jsou dotace v rámci Program rozvoje venkova ČR (PRV).

Všechny tyto strategické plány mají sloužit k podpoře venkova zahrnout mnohostranné úlohy multifunkčního zemědělství a mají napomáhat zajistit bohatost a rozmanitost krajiny, potravin i přírodního a kulturního bohatství. Je zde také zmiňována reforma Společné zemědělské politiky, která posouvá v přístupu k zemědělství a ke krajině globálním směrem. Ovšem základním hlediskem však zůstává především konkurenceschopnost a posílení místní ekonomiky s využitím především dostupných místních zdrojů vedoucí k naplnění principů udržitelného rozvoje. Z těchto hledisek vyplývá, že je nutné zajistit atraktivitu venkovského prostoru a vzbudit zájem investorů investovat na venkově, díky nimž se zvýší zaměstnanost a místní ekonomika poroste např i za přispění NRP/NSRR. Postupně s růstem životní úrovně ve venkovských oblastech přinese také mnohem atraktivnější místo pro život a podnikání a tím poroste celková ekonomika nejen blízkého regionu, ale i celé České republiky.

Jedním z negativních projevů této změny však může být pro místní starousedlíky zvyklost na svůj klid a určitý stereotyp. Vstupem dalších subjektů do tohoto prostoru může také přinést razantní změnu a ne vždy musí být tato změna pozitivní. Radikální změnou venkova může ztratit svojí jedinečnou identitu, převezme způsoby města, ze kterého přicházejí noví obyvatelé, a i tím venkovské oblasti přicházejí o jedinečné kulturní dědictví. Multifunkční zemědělství sice prosazuje změny, ale také přímo respektuje místní zvyky a kulturní dědictví a dále se snaží je rozvíjet a dále upevňovat.

I přesto, že se ČR a EU snaží ve svých plánech zohledňovat podporu malých

podnikatelských subjektů i formou různých dotací, je zde problém pro tyto podnikatele na tyto formy dotace dosáhnout. Někteří tito malí farmáři by mnohdy i splňovali podmínky pro získání dotací, ale z důvodu složitosti současné legislativy se o tyto dotace ani nepokoušejí. Pro tyto malé farmáře je již stávající legislativa tak složitá, že zpracovávají pouze nutné dokumenty požadované státem, a není v jejich silách a možnostech se ještě zajímat o další navýšení vlastní administrativy spojené s procesem podání žádosti o dotace.

5.5 Případová studie ekofarmy

Pro příklad uplatnění principů multifunkčního zemědělství a možnosti realizace byl zvolen skutečný model ekofarmy, který se zabývá zejména chovem hospodářských zvířat (v současné době pouze masného skotu) a agroturistikou. Tento model reálné farmy nám sice neposkytne ucelený náhled na možnosti uplatnění široké škály multifunkčního zemědělství v praxi, ale poskytne nám náhled na základní problémy malé farmy podnikající podle principů multifunkčního zemědělství (přepis rozhovoru z 10. října 2011 viz příloha č. 2).

5.5.1 Poloha ekofarmy

Ekofarma se nachází ve východní části CHKO Českého středohoří, na hranici okresů Ústí nad Labem, Děčína a Litoměřic v části obce pod názvem Babiny II. Tato malá vesnice (podhorská víska) je součástí obce Homole u Panny v okrese Ústí nad Labem (Severní Polabí 30. října 2011).

5.5.2 Základní historické mezníky ekofarmy

Ekofarma byla založena v roce 1991 na pozemcích a statku bývalého JZD Malečov. Ekofarma začínala podnikání pronájemem stáda cca 80 kusů dojných krav (český strakatý skot) na 70 hektarech pozemku. V první fázi podnikání se jednalo o logický krok z důvodu, že bývalé JZD se zabývalo výrobou mléka a v kravíně již byly potřebné technologie. Od samého začátku, tedy od roku 1991 se ekofarma zabývá ekologickým zemědělstvím, což v této oblasti nebyl problém. Pozemky se nacházejí v horské oblasti, které nejsou příliš úrodné a nikdy zde neprobíhalo masivní pěstování plodin, ale byly zde především louky a

pastviny bez masivního používání umělých hnojiv a tak samotná certifikace ekologického zemědělství proběhla bez větších problémů.

S dojným skotem si ekofarma vedla dobře až do období 90. let, kdy začaly problémy s výkupem mléka a v roce 1996 ekofarma přešla na masný skot postupným překřížováním stávajících dojnic.

V roce 2001 začala realizace projektu agroturistiky na této farmě. Z důvodu nedostatečného zázemí pro dlouhodobé pobyty se rozvíjely především exkurze pro děti a mládež. Výklad je přizpůsobován věku dětí a směřován především k samotnému životu na farmě a ukázce některých domácích zvířat i z tohoto důvodu chovaných na farmě (osel, koza, prase, králíky, koně, skot atd.).

V roce 2002 byl na této farmě začleněn chov ovcí (200 kusů) a koz (200 kusů), který však byl v roce 2007 ukončen z důvodu nízkého zájmu o produkty z těchto zvířat a snížení dotací.

V současné době se na farmě chová plemeno simental a postupně se přechází na limousin. I přesto, že plemeno simental je mohutnější ve srovnání s plemenem limousin, tak plemeno limousin má nižší úmrtnost než-li plemeno simental.

Kromě masného skotu a drobného zvířectva se na farmě chovají koně jak handicapovaní ve volném ustájení, tak koně vyčlenění pro hipoturistiku provozované také na této farmě.

5.5.3 Finanční zdroje a čerpání dotací ekofarmy

Hlavním základním kapitálem v roce 1991 na koupi a prvotní provoz ekofarmy byly bankovní půjčky, jejichž splátky zatěžují provoz ekofarmy dodnes.

Velkou finanční pomoc pro rozvoj ekofarmy byly, a i na dále budou, především dotace od státu a z EU. Prodleva při proplacení dotace, která je přibližně tříletá, je řešena vlastními finančními prostředky a bankovními půjčkami. Díky dlouholeté spolupráci s bankami, historii podnikání i úspěšného čerpání dotací zaručuje velkou vstřícnost ze strany bank při schvalování půjček.

Hlavním finančním zdrojem ekofarmy je především produkce masného skotu. Jednou samostatnou kapitolou je také provozování agroturistiky, kterou by však bez dalších finančních prostředků nebylo možné v tomto rozsahu samostatně provozovat.

Ekofarma v minulosti čerpala z programu rozvoje venkova, a to v roce 2006, osa I., I. Opatření zaměřená na restrukturalizaci a rozvoj fyzického kapitálu a podporu inovací; podopatření I.1.1.1. Modernizace zemědělských podniků; záměr a) stavby a technologie pro živočišnou výrobu, s cílem opravit stáje. Vše proběhlo úspěšně. Cílem osy I je podpořit konkurenceschopnost zemědělství a posílit dynamiku podnikání v zemědělské výrobě a v potravinářství, které na zemědělskou výrobu navazuje.

Další dotace, jejíž žádost je již podána u Státního zemědělského intervenčního fondu v rámci programu rozvoje venkova, osa III., I. Opatření k diverzifikaci hospodářství venkova; pod-opatření 1.3 Podpora cestovního ruchu; záměr a) pěší trasy, vinařské stezky a hippostezky, projekt: Výstavba ubytovacích kapacit, sociálního zázemí a úpravy areálu, si klade za cíl podpořit venkovskou turistiku, zlepšit kvalitu života ve venkovských oblastech a zajistit vyšší příjem obyvatel venkova prostřednictvím rozvoje a diverzifikace aktivit na venkově. Její schválení se teprve očekává.

5.5.4 Zaměstnanci ekofarmy

Kromě rodinných příslušníků má ekofarma od roku 1991 tři stálé zaměstnance. Tento stav platí i v letošním roce 2011: dva muži starající se o základní chod ekofarmy a jedna žena na výpomoc s administrativními záležitostmi a s agroturistikou. Přes exponované období je nájímáno přibližně deset brigádníků.

5.5.5 Prostory ekofarmy

Nyní ekofarma hospodaří na cca 1000 hektarech, přičemž cca 1/2 je ve vlastnictví ekofarmy a další 1/2 je v pronájmu. Ve vlastnictví ekofarmy je také cca 20 hektarů sadů.

Na pozemku farmy se nachází starý kravín sloužící pouze jako provizorní ustájení pro koně při nepříznivých klimatických podmínkách, s několika kotci pro domácí zvířata a jako sklad zemědělské techniky. Dále je na pozemku velký srub s velkým otevřeným ohništěm a grilem s možností pořádání velkých oslav, ovšem bez možnosti ubytování.

5.5.6 Propagace a ocenění

Hlavním cílem podnikání na ekofarmě je nejen provozování ekologického zemědělství, ale rovněž přiblížení tohoto druhu zemědělství širší veřejnosti a seznámit je se

základními postupy prověřenými dlouholetými zkušenostmi našich předků se šetrně skloubenou s postupy a poznatky dnešní doby. Jednou z odvětví podnikání je samozřejmě také provozování agroturistiky. Ekofarma si postupně získala pozornost Ministerstva zemědělství i médií. Například v roce 2002 majitelka ekofarmy získala titul Ekozemědělec roku 2001 a získala tak putovní pohár zvaný „Bartákův hrnec“, v roce 2003 byl na internetovém portálu Enviweb uveřejněn článek o ekofarmě v článku „Ekologické zemědělství je v plenkách“ mapující jak rozvoj, tak i plány ekofarem v Severních Čechách (21.2.2003) a v dubnu roku 2009 se majitelka ekofarmy stala osobností měsíce na portále Bio-info, kterému také poskytla rozhovor (Pro-bio; NFBH; Enviweb; Bio-info 30. října 2011).

Stěžejní část propagace ekofarmy je v současnosti především formou internetové prezentace na oficiálních stránkách této farmy, účasti na některých lidových slavnostech a prezentaci své produkce. Zakladatelé ekofarmy si zakládají na spokojenosti zákazníků, jejich osobní zkušenosti, dalším ústním předáním a doporučením. Důraz je u této farmy kladen především na individuální přístup k zákazníkům.

V souvislosti se zájmem o agroturistiku dříve probíhala úzká spolupráce s některými cestovními kancelářemi. Po rekonstrukci ekofarmy je ekofarma připravena tuto spolupráci znovu obnovit.

5.5.7 Konkurenční prostředí

V produkci zemědělských výrobků, konkrétně produkce masného skotu, zde v blízkém okolí není přímá konkurence z důvodu postupné specializace místních farem na různé druhy zemědělského podnikání.

Hipoturistiku v okolí nabízejí i další farmy (např.: Ranč Třebušín vzdálen 7 km, Kamenná stáj Čerěníšť 12 km, Malá stáj pod hradem Střekovem 16 km atd.). Některé z těchto rančů mají lepší zázemí a nabízejí i další zajímavé aktivity spojené s projížďkou na koních. Jedinou nabídkou této farmy je však seznámení, především malých návštěvníků, se chodem farmy a seznámení a ukázky i dalších domácích zvířat chované na farmě.

5.5.8 Kultura a sociální vliv na okolí

Ekofarma, kromě nepravidelných akcí pořádané pro zákazníky, pořádá i pravidelné každoroční akce pro místní chalupáře a obyvatele. Tato setkání skýtají možnosti setkání místních obyvatel a v uvolněném duchu si tak sdělují své problémy a úspěchy, případně řeší některé odkládané problémy. Babiny si postupně vybudovaly silnou sociální síť a s tím i silné sociální zázemí. Velkou výhodou tohoto prostředí je také bezkonkurenční prostředí mezi místními zemědělci přispívající k upevnění místní sociální sítě. Sociální a kulturní kapitál je nedílnou součástí venkova samotného, ale napomáhá i jeho rozvoji a trvalé udržitelnosti.

5.5.9 Budoucnost ekofarmy

V roce 2012 je plánována rekonstrukce ekofarmy, a to především bývalého kravína a srubu. Hlavním důvodem je modernizace zařízení, zvýšení kapacit sociálních zařízení a zvýšení komfortu i pro náročné návštěvníky ekofarmy. V roce 2012 je také plánována výstavba 10-ti dřevěných chatek po čtyřech lůžkách pro krátkodobé ubytování. Jednou z velkých investic je také oprava příjezdové cesty a dostatečné množství zpevněných parkovacích míst. Tato rekonstrukce je plánována na jeden a půl roku a měla bude financována z dotací z programu rozvoje venkova. Po dobu rekonstrukce však není možné zajistit provoz agroturistiky, tudíž ekofarma přeruší činnost a znovu ji obnoví až po rekonstrukci.

K dalším plánům ekofarmy patří rozšíření chovu koní a rozvoj agroturistiky, rozšíření ploch - pronájem dalších pastvin na Teplicku a Litoměřicku a navýšení stáda masného skotu, a to o jednonásobek z toho důvodu, aby byly splněny požadované normy.

K dalším plánům patří pořádání táborů u koní, školku pro výuku dětí na koni i modernizace internetových stránek a lepší interaktivní prezentace s možností online rezervace.

5.5.10 Zhodnocení ekofarmy z ohledu multifunkcionality

Tato farma podle měřítek naplňuje principy multifunkcionality a lze říci, že se jedná o farmu zabývající se multifunkčním zemědělstvím. Co je však pro tuto farmu přínosem? V současné době se ekofarma zabývá chovem masného skotu, který tvoří základní finanční

zisk a agroturistikou, která však musí být finančně podporována z produkce masa. I přesto, že tato farma získala několik dotací, je zřejmé, že i do budoucna bude agroturistika, provozovaná v takto malém měřítku na této farmě, maximálně soběstačná.

Pro možnou soběstačnost agroturistiky na této farmě, by bylo nutné zvětšení objemu zakázaníků, vybudování dostatečného zázemí pro stále náročnější klientelu i na dlouhodobý pobyt, více rozvinout marketing a nabídku služeb a především se této kategorii podnikání věnovat. V tomto případě to však sebou nese i výrazné navýšení prvotních nákladů, rozšíření personálu a především mnohem složitější administrativní práce. Toto však také sebou přináší negativní stránku věci přinášející mnohem intenzivnější turistický ruch do klidné krajiny, větší zatížení komunikací silničním provozem a rovněž i celkovou změnu rázu krajiny. Z toho důvodu, že majitelka prosazuje zachování stávající krajiny, tím pádem se intenzita agroturistiky výrazně nezvýší a pravděpodobně bude nutné tuto podnikatelskou činnost i nadále dotovat z jiných výnosů. V tomto bodě je nasnadě otázka: I přesto, že touto podnikatelskou činností je pro okolní krajinou přínosem, vyplatí se provozovat tento druh podnikání v tak malém měřítku?

6 Závěr

Tato diplomová práce na téma „Koncept multifunkčního zemědělství a jeho pozice v rozvoji venkova“ se zabývá multifunkčností jako hlavním faktorem udržitelného rozvoje venkova. V úvodní části této práce jsme zmapovali podstatu a okolnosti vzniku konceptu multifunkčního zemědělství s ohledem na respektování specifík venkovských oblastí, které jsou významné pro zemědělství i rozvoj venkova. Samotné multifunkční zemědělství je vztaženo k různým hlediskům lidské činnosti přispívající k rozvoji venkova a možným dopadům udržitelného rozvoje venkova.

Vlastní koncept multifunkčního zemědělství lze chápat z mnoha směrů a i uplatnění principů multifunkcionality lze rozličnými způsoby definovat. Na základní úrovni multifunkčního zemědělství je možné chápat jako činnost, jejímž výsledkem je produkční i mimoprodukční funkce. Toto je tak obecná teze, kterou se v praxi někdy jen velice obtížně daří prosazovat. Z důvodu toho, že multifunkční zemědělství vychází z uplatňování principů ekologického zemědělství, je produkční funkce relativně snadno chápána právě jako ekologické zemědělství, které zohledňuje přírodní postupy hospodaření, přírodní hnojiva a celkové šetrné zacházení s půdou a přírodou, jejímž úkolem je zajistit ochranu životního prostředí, zachovat biodiverzitu krajiny a přírodní ráz krajiny se stabilním osídlením venkova.

Samotné uplatnění a chápání mimoprodukční funkce multifunkčního zemědělství je obtížně uchopitelné a především kvantifikovatelné. Z podstaty konceptu vyplývá, že společenský dopad uplatňování multifunkčního zemědělství, zachování rázu krajiny i její ochranu, zachování kulturního dědictví atd. je jen velice obtížně vyčíslitelný. Z tohoto důvodu je také velice těžké propojit různé pohledy na multifunkční zemědělství (politické, ekonomické a sociální pojetí - kapitola 4.1). Velmi důležitým aspektem a pravděpodobně nejvíce propojující principy multifunkčního zemědělství je sociální přínos. Pro subjekt uplatňující principy multifunkcionality je však velice důležitá především ekonomická stránka výsledné činnosti. Z tohoto důvodu je přínosná finanční podpora této činnosti, kterou mohou poskytnout především politická rozhodnutí. Praktické ideální skloubení všech těchto aspektů je však v praxi mnohdy velice složité uplatnit.

Velkou změnu pro Českou republiku byl její vstup do EU a tím nastala i velká

změna pro české zemědělce, kteří byli nuceni se v některých ohledech přizpůsobit podmínkám EU. Ne všechny takto přijaté změny byly zemědělci přijímány s nadšením, ale jednou z kladných změn byla i možnost získání dotací ze strukturálních fondů EU pro realizaci projektů v oblasti multifunkčního zemědělství. EU v tomto ohledu již delší dobu podporovala své zemědělce formou dotací na projekty zabývající se ekologickým zemědělstvím a právě snaha politické podpory pro uplatňování multifunkcionality v zemědělství se projevila v reformách Společné zemědělské politiky Evropské unie. Společná zemědělská politika rozděluje podpůrné programy na programy podpory produkce, které se uskutečňují formou přímých plateb (jednotná platba na plochu) a programy zaměřené na rozvoj venkova.

Pro Českou republiku jsou vzhledem k uplatňování principu multifunkčního zemědělství strategické a využívání dotací EU a ČR jsou velmi významné a důležité. Jde o „Národní rozvojový plán ČR 2007-2013“, „Národní strategický referenční rámec ČR pro období 2007-2013“ a Program rozvoje venkova ČR.

V rámci těchto programů jsou zahrnuty principy směřující k podpoře venkova napomáhající k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí a rozvíjení přírodního a kulturního bohatství. Ovšem základním hlediskem zůstává především udržitelná konkurenceschopnost a posílení místní ekonomiky s využitím především dostupných místních zdrojů vedoucí k naplnění principů udržitelného rozvoje. A především v konkurenceschopnosti malých farmářů, v ČR především v horských oblastech, zůstává i nadále nízká.

Základní problém v efektivním přerozdělení finančních prostředků směřující především k těmto drobným podnikatelům a farmářům uplaňující principy multifunkcionality v zemědělství může být několik. Podle získaných informací je to především nepřehlednost a složitost současné byrokracie a různých dokumentů. V případě, že se podnikatel tímto podrobně seznámí, nebo je zjednodušeně seznámen s možnostmi získání konkrétních dotací, nastává další fáze úskalí, a to je podání žádosti.

Farmář hospodařící v relativně malém objemu, mnohdy jako rodinná farma, je zatížen přílišnou byrokracií vyžadované ČR zatěžující jeho podnikání a podání žádosti by tuto administrativu ještě neúnosně navýšila. Nehledě na to, že zpracování těchto žádostí je mnohdy tak složité z důvodu velice složité legislativy, že i velké zemědělské farmy

uplaňující ve svém podnikání principy multifunkčního zemědělství, zadávají tyto žádosti na vypracování specializovaným osobám nebo firmám společně s podrobným podnikatelským záměrem. Jak je z předešlých vět zřejmé, u drobných farmářů je většinou získání dotací velmi složitou záležitostí a již on sám ve svém druhu podnikání je velice zatížen nutnou byrokracií.

Jednou z možností, jak je možné uplatnit principy multifunkčního zemědělství je například spolupráce několika jednotlivých farmářů a podnikatelů. V případě, že by chtěl farmář vytvářet zemědělské produkty, zároveň je zpracovávat, propagovat a distribuovat je v některých případech velice složité. Proto je vhodnější tuto činnost rozložit mezi několik podnikatelských subjektů. Např. farmář zabývající ekologickým pěstování ovoce a dalších plodin v exponované období nemá dostatek času na zpracování těchto plodin, jejich distribuci a prodej. Tuto činnost ze něj přebírá další podnikatel zabezpečující požadované služby a z důvodu relativně nízkého vytížení také pořádá agroturistiku s vyjížděkami na koních a seznámení s okolní krajinou a jednotlivými postupy zpracování místních produktů. V případě takovéto spolupráce lze toto podnikání označit multifunkční zemědělství (s obdobným principem multifunkčního zemědělství je možné se setkat i na Jižní Moravě).

I tato práce se snažila přiblížit možnosti uplatnění multifunkčního zemědělství v praxi, seznámení se základními dokumenty a možnosti dotací na tento druh podnikání. Ovšem praktické uplatnění principů multifunkčního zemědělství je velice složité a finančně náročné. Podle strategických dokumentů ČR podporuje podnikání a rozvoj vesnických oblastí a podle těchto dokumentů je zde jasný plán této realizace. Ovšem velice složitá a nepřehledná byrokracie tomuto rozvoji moc nenapomáhá. Především EU se snaží reformovat svoji zemědělskou politiku a lze doufat, že do budoucna bude podpora multifunkčního zemědělství pro farmáře v ČR jednodušší a dostupnější.

7 Seznam literatury

- AGRIS *Společenské vnímání mimoprodukčních funkcí zemědělství* [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z: <<http://www.agris.cz/etc/textforwarder.php?iType=2&iId=148519>>
- AGRONAVIGÁTOR *Ekologické zemědělství se u nás rozmáhá* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.agronavigator.cz>>
- BECK, U., 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Slon. ISBN 80-86429-32-6.
- BIO-INFO *Duben 2009: Jana Radičová: osobnost měsíce* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.bio-info.cz/zpravy/duben-2009-jana-radicova>>
- BIOINSTITUT, o.p.s. *Ekologické zemědělství v České republice. Ročenka 2006*. Ministerstvo zemědělství České republiky. Praha. ISBN 80-7084-554-6.
- BIOINSTITUT, o.p.s. *Ekologické zemědělství v České republice. Ročenka 2007*. Ministerstvo zemědělství České republiky. Praha. ISBN 978-80-7084-658-2.
- BIOINSTITUT, o.p.s. *Ekologické zemědělství v České republice. Ročenka 2008*. Ministerstvo zemědělství České republiky. Praha. ISBN 978-80-7084-736-7.
- BIOINSTITUT, o.p.s. *Ekologické zemědělství v České republice. Ročenka 2009*. Ministerstvo zemědělství České republiky. Praha. ISBN 978-80-7084-927-9.
- BUSINESSINFO *Agenda 2000* [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/a/agenda-2000/1000693/5176>>
- ČSÚ *Počty obyvatel, domů a výměra území v letech 1869-2001 ze sčítání lidu, domů a bytů* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xu/redakce.nsf/i/pocty_obyvatel_domu_a_vymera_uzemi_v_letech_1869_2001_ze_scitani_lidu_domu_a_bytu>
- DITTRICHOVÁ, Š. et al., 2008. *Lištičky na vinici. Program rozvoje venkova a příčiny stagnace bioprodukce*. Praha: Galén. G281040.
- DANICS, Š., 2009. *Základy vědy o politice*. Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. České Budějovice. ISBN 978-80-86708-89-8.

- EAGRI *Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010* [on-line].
[citováno 30. října 2011]. Dostupné z:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/akcni-plan>>
- EAGRI *Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011-2015* [on-line].
[citováno 30. října 2011]. Dostupné z:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/akcni-plan>>
- EAGRI *Dotace* [on-line]. [citováno 1. září 2011]. Dostupné z:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na-obdobi-2007/zakladni-informace>>
- EAGRI *Počet ekologických zemědělců* [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z:
<<http://eagri.cz/public/eagri/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/aktuality>>
- EAGRI *Program rozvoje venkova 2007–2013* [on-line]. [citováno 30. října 2011].
Dostupné z: <<http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/program-rozvoje-venkova>>
- EAGRI *Statistická šetření ekologického zemědělství provedená v roce 2010 – Zpráva o trhu s biopotravinami* [on-line]. [citováno 25. září 2011]. Dostupné z:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/statistika-a-pruzkumy/statisticka-setreni-ekologickeho.html>>
- EKOFARMA BABINY [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z:
<<http://www.ekofarma-babiny.cz>>
- ENVIWEB *Ekologické zemědělství je v plenkách* [on-line]. [citováno 30. října 2011].
Dostupné z: <<http://www.enviweb.cz/clanek/priroda/41314/ekologicke-zemedelstvi-je-v-plenkach>>
- EUROPA *Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova* [on-line]. [citováno 1. září 2011].
Dostupné z: <http://ec.europa.eu/agriculture/grants/index_cs.htm>
- EUROSKOP *Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova* [on-line]. [citováno 1. září 2011]. Dostupné z: <<http://www.euroskop.cz/8632/sekce/zemedelstvi---eafrd>>
- EUROSKOP *Zemědělství* [on-line]. [citováno 1. září 2011]. Dostupné z:
<<http://www.euroskop.cz/8924/sekce/zemedelstvi/>>
- EC. 2004. Fact Sheet – *New Perspectives for EU Rural Development*, European Communities.

- FAJMON et al. ? *Čeští zemědělci a Společná zemědělská politika Evropské unie*.
Informační příručka europoslance Hynka Fajmona.
- GEOGRAPHY *Venkov 2010 – Zpráva ze semináře; seminář: Změny ve vnímání venkova*
[on-line]. [30. října 2011]. Dostupné z: <<http://geography.cz/2010/02/venkov-2010-zprava-ze-seminare/>>
- HOLMAN, R., 2002. *Ekonomie*. Vysoká škola ekonomická v Praze. Praha. ISBN 80-7179-681-6.
- HUDEČKOVÁ, H. et al., 2006. *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. Praha: PEF ČZU.
- CHVOJKOVÁ, A.; KVĚTOŇ, V. et al., 2007. *Finanční prostředky fondů EU v programovacím období 2007-2013*. IREAS, Institut pro strukturální politiku, o.p.s.. Praha. ISBN 978-86684-43-7
- INFORMAČNÍ CENTRUM BEZPEČNOSTI POTRAVIN *Počet ekologických zemědělců již dosahuje tři tisíce*. Tisková zpráva MZe ze dne 23.2.2010 [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z: <<http://www.bezpecnostpotravin.cz/pocet-ekologickych-zemedelcu-jiz-dosahuje-tri-tisice.aspx>>
- KLAPKA, P., KLAPKOVÁ, E., MARTINÁT S., 2005. *Sborník Opera Corcontica*, 42: str. 127-137. Vrchlabí. ISBN:80-86418-17-0.
- LOŽEK, V.; CÍLEK V.; KUBÍKOVÁ, J. et al., 2003. *Střední Čechy. Příroda, člověk, krajina*. Řada Mimo edice, poprvé vyšlo 10.02.2003. ISBN 80-86569-40-3.
- MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 1993. *Metodický pokyn Mze čj.655/93-340 pro ekologické zemědělství ze dne 22. června 1993*.
- MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2006. *Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013*. Praha.
- MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2008. *Program rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013*. Praha.
- NADAČNÍ FOND BARTÁKŮV HRNEC (NFBH) *Bartákův hrnec* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.nfbh.cz>>
- Nařízení Rady Evropského hospodářského společenství č. 2092/91 o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícím označování zemědělských produktů a potravin

- ze dne 24. června 1992.
- Nařízení Rady Evropského hospodářského společenství č. 1257/1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EZOZF) a o změně a zrušení některých nařízení ze dne 17. května 1999 .
- Nařízení Rady Evropského hospodářského společenství č. 2092/91 o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícím označování zemědělských produktů a potravin ze dne 24. června 1991 a č. 1804/99 ze dne 9.července 1999.
- Nařízení vlády č. 505/2000 Sb., kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit podílejících se na udržování krajiny, programy pomoci k podpoře méně příznivých oblastí a kritéria pro jejich posuzování ze dne 22. listopadu 2000.
- NEJVYŠŠÍ KONTROLNÍ ÚŘAD, 2005. *Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu*. Částka 3. 05/05 Strana 371-378 ze dne 7.10.2005.
- OECD *Zemědělství a životní prostředí v zemích OECD od roku 1990* [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dataoecd/24/47/40762259.pdf>>
- OECD, 2006. *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*, ISBN: 9264023917.
- PĚLUCHA, M. et al., 2006. *Rozvoj venkova v programovacím období 2007-2013 v kontextu reformy SZP EU*. IREAS, Institut pro strukturální politiku, o.p.s.. Praha. ISBN 80-86684-42-3.
- PĚLUCHA, M., BEDNAŘÍKOVÁ, D. a VIKTOROVÁ, D. 2009. *Možnosti nastavení efektivní politiky rozvoje venkova EU*, Acta Oeconomica Pragensia, 05/2009, ISSN 0572-3043.
- PRO-BIO *Ekozemědělcem roku Jana Radičová* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <http://smtp.pro-bio.cz/probio/info.nsf/_/C17109E1754BF494C1256CA600525CC6>
- ROUSKOVÁ, E., duben 2006. diplomová práce: *Dopady reformy společné zemědělské politiky EU na české zemědělství*. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Brno.
- RUTTEOVÁ, L., školní rok 2006/2007. Přednáška kurzu 153322. *Rozhodování ve veřejném sektoru*. Vysoká škola báňská.

- SCIENTIFIC ELECTRONIC LIBRARY ONLINE (SciELO) *Multifunctional agriculture and integration of farming production systems within agribusiness chains* [on-line]. [citováno 1. června 2010]. Dostupné z: <<http://www.scielo.org.co/pdf/rfnam/v60n2/a01v60n2.pdf>>
- SEVERNÍ POLABÍ – OBCE ÚSTECKA *Babiny II* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.ukp98.cz/polabi/labe/obce/ul/babina2.htm>>
- STRUKTURÁLNÍ FONDY *OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2004-2006/Operacni-programy/OP-ROZVOJ-VENKOVA-A-MULTIFUNKCNI-ZEMEDELSTVI>>
- STRUKTURÁLNÍ FONDY *Programy 2007-2013* [on-line]. [citováno 1. září 2011]. Dostupné z: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013>>
- STRUKTURÁLNÍ FONDY *Regionální politika EU* [on-line]. [citováno 1. září 2011]. Dostupné z: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Informace-o-fondech-EU/Regionální-politika-EU>>
- STRUKTURÁLNÍ FONDY *Strukturalní fondy* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://www.strukturalni-fondy.cz>>
- ŠTOLBOVÁ, M. et al., 2007. Problematika méně příznivých oblastí. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze. ISBN 978-80-86671-47-5.
- TOMŠÍK, K., 2009. *Evropská integrace a environmentální ekonomika*, Praha: PEF ČZU. ISBN 978-80-213-1977-6.
- TOŠOVSKÁ, E., 2000. (AV ČR Národohospodářský ústav). *Oceňování ekologických užitků - evergreen environmentální ekonomie; příspěvek na konferenci - Institucionalizace (ne)odpovědnosti: globální svět, evropská integrace a české zájmy*. Univerzita Karlova v Praze, FSV dne 1.12.2000.
- URBAN, J., ŠARAPATKA, B. et al., 2003. *Ekologické zemědělství, I. Díl, Základy ekologického zemědělství, agroenvironmentální aspekty a pěstování rostlin*. MŽP Praha. ISBN 80-7212-274-6.
- WILSON, G., 2007. *Multifunctional agriculture: a transition theory perspective*. CABI: Oxfordshire.

ZAGATA, L., 2004. *Představy o multifunkčním zemědělství a trvale udržitelném rozvoji* In Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XIII. Trvale udržitelný rozvoj agrárního sektoru – výzvy a rizika, PEF ČZU v Praze 22.9. 2004. PEF ČZU v Praze: Praha. s. 462 – 466.

ZÁKLADNÍ ORGANIZACE ČESKÉHO SVAZU VČELAŘŮ ÚSTÍ NAD LABEM (ZO ČSV Ústí n.L.) *Podpora začínajících včelařů v roce 2011* [on-line]. [citováno 30. října 2011]. Dostupné z: <<http://vcelari-usti.webnode.cz/news/podpora-zacinajicich-vcelaru-v-roce-2011/>>

Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství v České republice a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů ze dne 9.8.2000 s účinností od 1.1.2001.

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství ze dne 13.10.1997 s účinností od 12.11.1997.

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA: JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH

BUDĚJOVICÍCH *Ekologické zemědělství* [on-line]. [citováno 1. června 2010].

Dostupné z: <http://home.zf.jcu.cz/~moudry/multif_zemedelstvi/frvs_pdf/3_EZ.pdf>

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA: JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH

BUDĚJOVICÍCH *Mimoprodukční funkce zemědělství* [on-line]. [30. října 2011].

Dostupné z: <home.zf.jcu.cz/~moudry/multif_zemedelstvi/frvs_pdf/9_fcezem.pdf>

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA: JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH

BUDĚJOVICÍCH *Trvale udržitelné zemědělství* [on-line]. [citováno 1. června 2010].

Dostupné z:

<http://home.zf.jcu.cz/~moudry/multif_zemedelstvi/frvs_pdf/2_TUZ.pdf>

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA: JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH

BUDĚJOVICÍCH *Trvale udržitelný rozvoj* [on-line]. [citováno 1. června 2010].

Dostupné z:

<http://home.zf.jcu.cz/~moudry/multif_zemedelstvi/frvs_pdf/1_TUR.pdf>

8 Přílohy

Příloha č. 1

Tab 3: Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství ČR

Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství ČR			
Rok	Počet kontrolovaných ekofarem celkem	Výměra zemědělské půdy v EZ v ha	Procentický podíl ze zemědělského půdního fondu
1990	3	480	-
1991	132	17 507	0,41
1992	135	15 371	0,36
1993	141	15 667	0,37
1994	187	15 818	0,37
1995	181	14 982	0,35
1996	182	17 022	0,40
1997	211	20 239	0,47
1998	348	71 621	1,67
1999	473	110 756	2,58
2000	563	165 699	3,86
2001	654	218 114	5,09
2002	721	235 136	5,50
2003	810	254 995	5,97
2004	836	263 299	6,16
2005	829	254 982	5,98
2006	963	281 535	6,61
2007	1 380	312 890	7,35
2008	1 802	338 722	7,97
2009	2 689	398 407	9,38

Zdroj: MZe (údaje k 31.12. daného roku); zpracoval ÚZEI

Příloha č. 2

Přepis části rozhovoru s asistentkou ing. Mužíkovou zástupkyní majitelky Ekofarmy

Rozhovor byl pořízen na ekofarmě Babiny dne 10. října 2011.

Historie ekofarmy Babiny

Ekofarma vznikla v roce 1991. Založila ji a je ve vlastnictví Jany Radičové spolu s manželem. Paní Radičová pochází z města Most. Vystudovala Střední zemědělskou školu Libverdu – obor ovocnář a Střední pedagogickou školu - obor vychovatelství.

Babiny II ji natolik učarovaly, že tu už zůstala a poblíž ekofarmy si nechala postavit rodinný dům. Vstup pro sociální zařazení obývat tuto krajinu, natož zde podnikat nebyly ideální. Byla však ambiciózní a ctízádnostivá, což patří k jejím přednostem. Založit ekofarmu vlastně vzniklo nápadem, touhou a koníčkem. Na pozemku ekofarmy původně byl jen kravín, který patřil ke statku JZD Malečov. Bylo vyhlášeno výběrové řízení na to, kdo se tohoto pozemku ujme, kdo si ho odkoupí a bude zde hospodařit. Paní Radičová v roce 1991 vypracovala podnikatelský záměr. Zúčastnila se zasedání, výběrového řízení, kde bylo přítomno 10 mužů statkářů. Paní Radičová předložila svůj podnikatelský záměr na vybudování ekofarmy. Odezvou 10 mužů byl výsměch. Paní Radičové byl pozemek přiklepnut s tím, že když o to tak stojí, tak ať ho má se závěrem, že do roka stejně zkrachuje a statek se vrátí statkářům, kteří si ho následně rozdělí. V tehdejší době měla tři malé děti. Paní Radičová nejenže vydržela první rok, ale vedla si dobře i následující roky až dodnes. Asistentka paní Radičové, ing. Mužíková přiznává, že po prvním roce bylo podnikání složité, zvláště, když statkáři pohořeli a statek zpět nezískali. Konkurence v té době byla veliká a rovněž tu probíhali boje o pozemky.

Začátky ekofarmy

Paní Radičová začínala podnikání pronájmem stáda dojných krav, český strakatý skot – cca 80 kusů na 70 hektarech pozemku. Stál tu již kravín s mlíčnící. Mléko se vykupovalo. Od samého začátku, tedy od roku 1991 se paní Radičová zabývá ekologickým zemědělstvím, což v této oblasti není problém. Pozemky se nacházejí v horské oblasti,

kteře jsou neúrodné. Nikdy tu nebyla orná půda. Nacházejí se zde jen louky a pastviny. Pozemky zde nikdy nebyly hnojeny a tak bylo snadné přejít na ekologické zemědělství. Samotná certifikace proběhla bez problémů. Paní Radičová, dle slov asistentky Ing. Mužíkové, se neseťkala s žádnými zbytečnými průtahy a byrokracií. V tehdejší době nebylo mnoho ekologických zemědělců. Ing. Mužíková rovněž dodává, že paní Radičová je známá svým podnikatelským předvídáním směrem dopředu, což je důležité pro existenci a rozvoj podniku.

Byla o mnoho kroků napřed než zdejší zemědělci. Jak s ekologickým zemědělstvím, tak i s evropskými dotacemi. Byla jednou z prvních v této oblasti, která žádala o dotace, jak dodává asistentka paní Radičové, ing. Mužíková. Podnikání začínali nákupem prvního traktoru, vstupním vybavením (sekačka, rotačka, atd.). Pak už se v podstatě zadlužovali a nakupovali co bylo v zemědělství třeba. S dojným skotem si vedli dobře až do období 90. let, kdy propukla krize s výkupem mléka. Výkupní cena mléka výrazně klesla. Vezmeme-li v úvahu, že výkupní cena mléka je cca 3,- Kč za litr a v obchodech stojí litr mléka 16,- Kč, zemědělcům nejsou kryty ani náklady, natož práce. Na druhé straně se vykupuje mléko plnohodnotné a do obchodů se dostává tzv. voda, což má s mlékem pramálo společného. Pokud má zákazník zájem o polotučné či plnotučné mléko, musí si za něj připlatit, ale výkupní cena mléka toto nerozlišuje.

Nízká výkupní cena mléka byla impulsem pro další rozvoj. V roce 1996 ekofarma přešla na masný skot přikřičováním stávajících dojníc masným plemenem. V současné době chovají plemeno simental a teď znovu přikřičují plemenem limousin. Při výběru plemene se bere v úvahu porodnost u jalovic, jaká je úmrtnost. Simental je mohutný a proto zvolili přikřičování limousenem. Toto plemeno je drobnější a výsledky porodů u jaloviček jsou lepší, zvláště u prvotek.

Paní Radičová od začátku podnikání měla k ruce jednoho zemědělce pana Opatu z okresu Děčín, který ji pomáhal radou a byl ji povzbuzením. Také mnoho informací získávala samostudiem.

Rok 2001 byl začátkem pro agroturistiku. Z počátku se agroturistice věnovala paní Radičová. V roce 2005 ji předala kolegyni, která pokračovala v započaté práci. Impulsem pro zřízení agroturistiky bylo přilákat lidičky z měst a okolí pro oživení farmy, aby tu

nebyl takový klid, dle slov ing. Mužíkové. Následovalo pořádání exkurzí pro děti, což je v současné době hlavní činností.

Impuls pro pořádání agroturistiky a exkurzí pro děti byla zmínka ze strany cestovní kanceláře v Ústí nad Labem, kde pracovnice cestovní kanceláře se věnovala agroturistice a pořádáním exkurzí pro děti.

Úspěch v pořádání exkurzí pro děti doprovází zájem z řad dospělých, kdy na ekofarmu míří autobusy plné dětí, které si tu mohou pohladit a pochovat zvířátka (osel, koza, prase, králíky a lecos se i dovědět nejen o zvířátkách, ale i o pěstování a zpracování ovoce. Paradox, se kterým se ing. Mužíková ve své praxi setkala, byl omyl dítěte, které si spletlo ovci s kozou. Podle věku dětí se přistupuje k formě výkladu. Dle zkušenosti ing. Mužíkové, která si oblíbila zejména kozy pro jejich společenskost, jsou kozy nejpřítulnější a dokážou se spřátelit, jsou chytré ve srovnání s ovci.

Vzhledem k tomu, že je značný zájem o exkurze pro děti, paní ing. Mužíková si přibrala na výpomoc kamarádku na mateřské dovolené, aby ji pomohla s dětmi. Když přijede autobus s dětmi, rozdělí se do skupin po dvaceti dětech. Jedna skupinka prochází areálem ekofarmy s průvodkyní, další skupiny si zatím hrají na palouku, některé jezdí na koních a jiné krmí zvířata. Pak se vystřídají. Dětem je nabídnuta svačina, pití, domácí produkty na ochutnání – med, marmelády, křížaly atd.

Koně jsou členové rodiny - ekofarmy, kteří se tu nechávají dožít. V počátku chovu koní byl kousen první a jen jeden z důvodu hobby jako zábavy. Paní Radičová i její tři děti se naučili dobře jezdit na koni. Postupně se chov koní rozrostl. Chovem prošlo pár týraných koní. V současné době ekofarma vlastní 6 zdravých koní a 4 handicapované klisny, které rodí hříbátka jako zdravé kobyly. Nyní jsou na ekofarmě 3 hříbata. Příští rok se narodí další 4 hříbata. Ovšem než hříbátka vyrostou trvá to určitou dobu. Jezdit se začínají cca za tři až čtyři roky, s tím, že turistu na koně posadí až po pěti až šesti letech. V budoucnu připravují navýšení počtu koní. Zvláštností je, že koně na této ekofarmě nejsou okovaní. Je tomu tak, proto, protože jezdí převážně po lesních cestách a pastvinách. Návštěvníci se na projížďce projíždí i stádem krav, což je pro ně zážitkem a něco zcela nového. Problémem lesních cest jsou zásahy člověka v podobě opravy cesty formou vyplnění výmolu šterkem,

který je pro koně ostrý a stává se nevhodným terénem, který jim může poranit kopyta a způsobit závažné zdravotní problémy, což vyžaduje nemalé finanční náklady na veterinární péči. I nemocní koně jsou provázeni. Netráví čas jen v ohradách, ale chodí se s nimi na procházky, aby si klouby protáhly a byly neustále v pohybu. Zkrátka žijí tu a dožívají plnohodnotný život, stejně jako zdraví jedinci.

Agroturistiku je možné provádět v každém ročním období. Dle praxe ing. Mužíkové Němcům zima nevádí a opravdu jezdí i v zimě. Češi v zimě nejezdí. Tudíž v zimě agroturistiku neprovozují, i když možnost tu je na přání zákazníka.

Koně jsou celoročně na pastvinách, a to i v zimě. Jen ve výjimečných mrazivých dnech jsou koně umístěny do stáje.

Ekofarma nabízí i ustájení cizích koní včetně nemocných na pastvině, nikoliv ve stáji.

Dle slov ing. Mužíkové jsou náklady na agroturistiku tak vysoké, že pouze agroturistika by ekofarmu neuživila, kdyby za zády neměla zemědělství. Ing. Mužíková dodává, že zemědělství je samo o sobě je soběstačné, zatímco agroturistika soběstačná není v měřítku, v jakém ji provozuje zdejší ekofarma.

Rok 2002 byl začátkem chovu ovcí (200 kusů) a koz (200 kusů). V roce 2007 byl chov ovcí a koz zrušen. Důvodem byl problém s výkupem masa, kdy přestal být zájem o toto maso. Rovněž se výrazně snížily dotace na chov ovcí a koz. Chov již nebyl rentabilní.

Zůstal tedy jen masný plemenný skot bez tržní produkce mléka.

Zkratky

CF	Kohezní fond
ČR	Česká republika
EAFRD	Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
EAGF	Evropský zemědělský záruční fond
EHS	Evropské hospodářské společenství
ERDF	Evropský fond pro regionální rozvoj
ES	Evropské společenství
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
EZ	Ekologické zemědělství
EZFRV	Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
EZZF	Evropský zemědělský záruční fond
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodech
CHKO	Chráněná krajinná oblast
CHOPAV	Chráněná oblast přirozené akumulace vod
IFOAM	Mezinárodní federace hnutí pro ekologické zemědělství
IOP	Integrovaný operační program
JZD	Jednotná zemědělská družstva
KEZ	Kontrola ekologického zemědělství
MZe	Ministerstvo zemědělství
NRP	Národní strategický plán
NRP	Národní rozvojový plán
NSPRV	Národní strategický plán rozvoje venkova
NSRR	Národní strategický referenční rámec
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP	Operační program
PHO	Pásmo hygienické ochrany vod
PRV	Program rozvoje venkova
ROP	Regionální operační program
SF	Strukturální fondy
WTO	Světová obchodní organizace

